THEMISTOKLIS VLACHOULIS
04/06/2026 18:43

ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ - ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΤΩΝ ΚΑΤΑΣΚΕΥΩΝ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΗΣ ΑΝΤΟΧΗΣ ΤΩΝ ΥΛΙΚΩΝ & ΚΑΤΑΣΚΕΥΩΝ

ΕΚΠΟΝΗΣΗ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟΥ ΕΡΓΟΥ ΜΕ ΤΙΤΛΟ:

ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΚΑΙ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ ΥΠΑΡΧΟΥΣΑΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ, ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΗΣ ΠΑΘΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΣΕΙΣΜΙΚΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΣΕΙΣΜΟΠΛΗΚΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΚΑΙ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΜΕΘΟΔΩΝ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ. ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΣΕ ΕΞΙ (6) ΙΕΡΟΥΣ ΝΑΟΥΣ ΣΤΗ ΣΑΜΟ

ΤΕΧΝΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΗΣ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΙΕΡΟΥ ΝΑΟΥ ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΕΩΣ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ ΣΤΗ ΣΑΜΟ

Dr K Kotsiopoulos

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2025

Ερευνητικό Πρόγραμμα

Καταγραφή και τεκμηρίωση της υπάρχουσας κατάστασης, ερμηνεία της παθολογίας και της σεισμικής συμπεριφοράς σεισμόπληκτων εκκλησιαστικών μνημείων και διερεύνηση μεθόδων αποκατάστασης. Εφαρμογή σε έξι (6) Ιερούς Ναούς στη Σάμο

Επιστημονικός Υπεύθυνος

Κωνσταντίνος Κατάκαλος, Αναπληρωτής Καθηγητής Α.Π.Θ.

Σύνθεση Ερευνητικής Ομάδας

Δομοστατικοί Μηχανικοί:

Λάμπρος Κωτούλας

Δημήτριος Μπαρές

Λάζαρος Μελίδης

Αρχιτέκτονες Μηχανικοί:

Ιωάννης Μούρτος

Δημοσθένης Σάκκος

Αικατερίνη Θεοδώρα Χατζοπούλου

Αικατερίνη Ζαφειρίου

Φρειδερίκη Γεκτίδου

Τοπογράφοι Μηχανικοί:

Ευστράτιος Στυλιανίδης

Ιωάννης Ταβαντζής

Ζωή Ειρήνη Τσιφοδήμου

Ελένη Καραχάλιου

Ιωάννης Νικόλαος Σπύρου

Το ερευνητικό έργο εκτελείται από το:

Εργαστήριο Πειραματικής Αντοχής Υλικών και Κατασκευών (Ε.Π.Α.Υ.Κ.)

του Αριστοτελείου Πανεπιστήμιου Θεσσαλονίκης (Α.Π.Θ.)

Περιεχόμενα

Εισαγωγή

Α ΜΕΡΟΣ: Υφιστάμενη κατάσταση.....σελ.6

Α.1. Τοποθεσία

Α.2. Ιστορικά – Οικοδομικές φάσεις

Α.3. Γενική περιγραφή – Τυπολογία – Μορφολογικά στοιχεία

Α.4. Αναλυτική περιγραφή

- Α.4.1 Θεμελίωση
- Α.4.2 Τοιχοποιίες
- Α.4.3 Πεσσοί - Παραστάδες
- Α.4.4 Θολοδομία (καμάρες, τόξα, θόλοι)
- Α.4.5 Συστήματα ενίσχυσης - ελκυστήρες
- Α.4.6 Πατώματα
- Α.4.7 Δάπεδα
- Α.4.8 Στέγες
- Α.4.9 Επικάλυψη θόλων και στεγών
- Α.4.10 Οροφές
- Α.4.11 Στηθαία
- Α.4.12 Εσωτερικοί εξώστες
- Α.4.13 Κλίμακες
- Α.4.14 Ανοίγματα – κουφώματα
- Α.4.15 Αρμολογήματα - Επιχρίσματα
- Α.4.16 Διάκοσμος – Μορφολογικά στοιχεία εξωτερικών όψεων
- Α.4.17 Διάκοσμος – Μορφολογικά στοιχεία εσωτερικών όψεων
- Α.4.18 Στοιχεία εσωτερικού εξοπλισμού
- Α.4.19 Ασύμβατες νεότερες επεμβάσεις
- Α.4.20 Περιβάλλων χώρος

Παράρτημα εικόνων α' μέρους

Β ΜΕΡΟΣ: Παθολογία.....σελ.48

Β.1. Αξιολόγηση

Β.2. Κατάταξη και αξιολόγηση προβλημάτων

Β.2.1 Δομοστατικά προβλήματα

Β.2.2 Οικοδομικά προβλήματα

Β.2.3 Αισθητικά προβλήματα

Β.2.4 Προβλήματα ανάδειξης της ιστορικής – αρχαιολογικής αξίας του μνημείου

Β.2.5 Λειτουργικά προβλήματα

Β.3. Καταγραφή προβλημάτων

Β.3.1 Καταρρεύσεις

Β.3.2 Παραμορφώσεις δομικών στοιχείων

Β.3.3 Ρηγματώσεις

Παράρτημα εικόνων β' μέρους

Γ ΜΕΡΟΣ: Πρόταση αποκατάστασης.....σελ.63

Γ.1. Στόχοι και αρχές της επέμβασης

Γ.1.1 Στόχοι της επέμβασης

Γ.1.2 Αρχές της επέμβασης

Γ.2. Γενική παρουσίαση της επέμβασης

Γ.3. Τεχνική περιγραφή της επέμβασης

Γ.4. Σειρά εργασιών

Παράρτημα εικόνων γ' μέρους

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Αντικείμενο της αρχιτεκτονικής μελέτης είναι η συντήρηση και η αποκατάσταση του Ιερού Ναού Μεταμορφώσεως του Σωτήρος στο Πυθαγόρειο της Σάμου, ο οποίος βρίσκεται εκτός λειτουργίας εξαιτίας της εμφάνισης σοβαρών δομοστατικών προβλημάτων έπειτα από το σεισμό της 30ης Οκτωβρίου 2020, που έπληξε την ευρύτερη περιοχή.

Το σύνολο των μελετών (τοπογραφικά, αρχιτεκτονικά, στατικά) ανατέθηκαν ως Ερευνητικό Πρόγραμμα από τη Διεύθυνση Αναστήλωσης Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Μνημείων του Υπουργείου Πολιτισμού στην Πολυτεχνική Σχολή του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και συγκεκριμένα στο Εργαστήριο Πειραματικής Αντοχής των Υλικών και Κατασκευών του Τομέα Επιστήμης και Τεχνολογίας των Κατασκευών του Τμήματος Πολιτικών Μηχανικών με επιστημονικό υπεύθυνο τον αν. καθηγητή του τμήματος Δρ. Κωνσταντίνο Κατάκαλο, πολιτικό μηχανικό.

Το Ερευνητικό Πρόγραμμα με τίτλο «Καταγραφή και τεκμηρίωση υπάρχουσας κατάστασης, ερμηνεία της παθολογίας και της σεισμικής συμπεριφοράς σεισμόπληκτων εκκλησιαστικών μνημείων και διερεύνηση μεθόδων αποκατάστασης. Εφαρμογή σε έξι (6) Ιερούς Ναούς στη Σάμο» αφορά στην αποτίμηση της φέρουσας ικανότητας και σε προτάσεις επισκευής – ενίσχυσης του φέροντα οργανισμού των εξής εκκλησιαστικών μνημείων της Σάμου:

Ι. Ναός Αγίου Νικολάου Κοκκαρίου,

Ι. Ναός Αγίου Νικολάου στο Νέο Καρλόβασι

Ι. Ναός Κοιμήσεως της Θεοτόκου, στο Άνω Βαθύ

Ι. Ναός Αγίου Ιωάννη Χρυσοστόμου στο Νέο Καρλόβασι

Ι. Ναός Μεταμόρφωσης Σωτήρος, στο Πυθαγόρειο

Ι. Ναός Αγίου Σπυρίδωνα στο Βαθύ

Δεδομένης της πολυπλοκότητας του έργου καθώς και της σπουδαιότητάς του, η εκπόνηση της εν λόγω έρευνας έγινε από διεπιστημονική ομάδα ερευνητών, εξειδικευμένων και με εμπειρία σε ανάλογα έργα.

Η αρχιτεκτονική μελέτη εκπονήθηκε από τους Ιωάννη Μούρτο και Δημοσθένη Σάκκο, αρχιτέκτονες μηχανικοί – αναστηλωτές MSc Προστασία, Συντήρηση και Αποκατάσταση Μνημείων Πολιτισμού, Υποψ. Διδάκτορες Τ.Α.Μ. Α.Π.Θ., σε συνεργασία με τους Αικατερίνη Θεοδώρα Χατζοπούλου, αρχιτέκτων μηχανικός MSc Προστασία, Συντήρηση και Αποκατάσταση Μνημείων Πολιτισμού, Αικατερίνη Ζαφειρίου, αρχιτέκτων μηχανικός MSc Προστασία, Συντήρηση και Αποκατάσταση Μνημείων Πολιτισμού και Φρειδερίκη Γεκτίδου, αρχιτέκτων μηχανικός .

Επισημαίνεται ότι, εξαιτίας των προσωρινών μέτρων υποστύλωσης, αντιστήριξης και προστασίας, που εφαρμόστηκαν αμέσως μετά το σεισμό, δεν ήταν δυνατή η πρόσβαση σε όλους τους χώρους του ναού για τη λήψη των απαιτούμενων πληροφοριών και στοιχείων, καθώς και η ακριβής καταγραφή της παθολογίας σε επιμέρους τμήματα που έχουν τοποθετηθεί ξύλινες κατασκευές.

Α ΜΕΡΟΣ: Υφιστάμενη κατάσταση

Α.1. Τοποθεσία

Ο Ιερός Ναός Μεταμορφώσεως του Σωτήρος βρίσκεται στη νοτιοδυτική πλευρά της ομώνυμης κωμόπολης της Δημοτικής Ενότητας Πυθαγορείου, σε μικρή απόσταση από την χώρα της Σάμου. Βρίσκεται εντός του αρχαιολογικού χώρου Πυθαγόρειο Σάμου[1], ενώ παράλληλα αποτελεί μέρος του συγκροτήματος που περιλαμβάνει το εξίσου σημαντικό μνημείο Κάστρο Λογοθέτη και τα εναπομείναντα και αναστυλωμένα τμήματα της Παλαιοχριστιανική Βασιλικής του Πυθαγορείου.

Εντάσσεται σε ακανόνιστου σχήματος οικόπεδο, το οποίο χωροθετείται στο στα 50μ. περίπου από την ακτογραμμή. Βόρεια συνορεύει με πλατεία, στο άκρο της οποίας συναντάμε και το κωδωνοστάσιο, ενώ μετά το πέρας της ξεκινάει η οικιστική ζώνη με χαμηλά κτίρια κατοικίας να αποτελούν την πλειονότητα των κτισμάτων σε αυτή την περιοχή. Ανατολικά βρίσκεται ο αρχαιολογικός χώρος της Παλαιοχριστιανικής Βασιλικής και νότια το Κοιμητήριο του Πυθαγορείου και ο πύργος Λογοθέτη. Τέλος, δυτικά αναπτύσσεται μεγάλη έκταση περιαστικού πρασίνου.

Η πρόσβαση στο οικόπεδο από τον οικιστικό ιστό πραγματοποιείται από την πλατεία είτε από την ελεύθερη, άνευ περίφραξης, βορειοδυτική πλευρά του οικοπέδου που οδηγεί στον εξωνάρθηκα και την κεντρική είσοδο ή δια μέσω ανοίγματος στην περίφραξη, η οποία συναντάται μόνο στο βορειοανατολικό τμήμα του οικοπέδου, σε επαφή με τη βόρεια πλευρά του ναού. Η πρόσβαση στον ναό γίνεται από την δυτική πλευρά (προστώο).

Α.2. Ιστορικά – Οικοδομικές φάσεις

Ο Ιερός Ναός Μεταμόρφωσης του Σωτήρος είναι κηρυγμένος ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο από το Υπουργείο Πολιτισμού[2], με αρμόδιο φορέα προστασίας την ΕΦ.Α. Σάμου και Ικαρίας και βρισκόταν σε λειτουργία μέχρι και πριν το σεισμό της 30ης Οκτωβρίου 2020.

---

[1] βλ. Α.2.
[2] Κήρυξη ναού σύμφωνα με το ΦΕΚ 138/Β/08-07-1954

Η βιβλιογραφία αναφέρει ως χρονολογία θεμελίωσης το 1831 (20 Φεβρουαρίου 1831), με τα προσχέδια του ναού και την πρωτοβουλία ανέγερσής του να ανήκουν στον Λυκούργο Λογοθέτη, ηγετική φυσιογνωμία της Σαμιακής Επανάστασης κατά των Τούρκων το 1821 και με χρονολογία αποπεράτωσης το 1853 (25 Ιουνίου του 1853). Η αποπεράτωση έγινε μετά τον θάνατο του Λ. Λογοθέτη και με χρηματοδότηση του ιδίου. Οι πηγές επίσης αναφέρουν πως η ανέγερση έγινε σε ανάμνηση της νίκης των Σαμίων σε ναυμαχία που έλαβε χώρα στα στενά της Μυκάλης με τον Τούρκικο στόλο στις 6 Αυγούστου του 1824, ημερομηνία που συμπίπτει με την ημέρα εορτασμού της Μεταμόρφωσης του Σωτήρος.

Η αρχαία Σάμος (Πυθαγόρειο), εντός των ορίων της οποίας βρίσκεται ο υπό μελέτη ναός, θεωρείται μια από τις σημαντικότερες ελληνικές πόλεις της αρχαιότητας, με τα παλαιότερα αρχαιολογικά ευρήματα να χρονολογούνται στην 4η π.Χ. χιλιετία και να εντοπίζονται στον λόφο του Κάστρου. Το λιμάνι του σημερινού οικισμού ταυτίζεται με το λιμάνι της αρχαίας πόλης, το οποίο και θεωρείται από τα αρχαιότερα τεχνητά λιμάνια της Μεσογείου. Μαζί με τα ερείπια των ελληνικών ρωμαϊκών μνημείων, το Ευπαλίνειο Όρυγμα και το Ηραίο της Σάμου, σε κοντινή απόσταση από το Πυθαγόρειο, έχουν κηρυχθεί Μνημεία Παγκόσμιας Κληρονομιάς από την UNESCO, ενώ την λίστα συμπληρώνει το αξιόλογο νεώτερο μνημείο, ο Πύργος του Λογοθέτη. Τέλος, το Πυθαγόρειο διατηρεί έως και σήμερα στοιχεία της τοπικής παραδοσιακής αρχιτεκτονικής και έχει χαρακτηριστεί ως οικισμός ιδιαίτερου φυσικού κάλλους[3].

Στη βυζαντινή περίοδο και συγκεκριμένα στα τέλη του 12ου αιώνα, στο εγκαταλειμμένο πια λιμάνι θα εγκατασταθεί, με την άδεια του αυτοκράτορα, ένας τελωνειακός σταθμός, που θα δώσει στην περιοχή το μεσαιωνικό της όνομα Τηγάνι (το οποίο θα αποκτήσει τη σημερινή του ονομασία, προς τιμής του Πυθαγόρα, την δεκαετία του 1950).

Σταδιακά η πόλη που έχει αναπτυχθεί γύρω από το λιμάνι αρχίζει να παρακμάζει οδηγώντας στην ερήμωσή της κατά τα μέσα του 15ου αιώνα[4], ως

[3]ΦΕΚ 4754/30-4-2002

[4]Η βιβλιογραφία αναφέρει το έτος 1475 ως χρονολογία ερήμωσης του κάστρου

αποτέλεσμα και των πειρατικών επιθέσεων που θα ερημώσουν το μεγαλύτερο τμήμα του νησιού.

Η βιβλιογραφία αναφέρει πως μετά την επανακατοίκηση του νησιού στα 1549 έως και τα μέσα του 19ου αιώνα, κατά την περίοδο της Οθωμανικής κυριαρχίας[5], στην περιοχή υπήρχε μόνο μια μικρή φρουρά για τον έλεγχο των πλοίων που προσέγγιζαν τον κόλπο. Η πόλη κατοικείται και πάλι τις πρώτες δεκαετίες του 19ου αιώνα, από οικιστές του γειτονικού χωριού (Χώρα).

Στοιχεία για τον οικισμό κατά την εν λόγω χρονική περίοδο μας δίνει ο Ε. Κρητικίδης στο βιβλίο "Τοπογραφία της Σάμου", όπου αναφέρει πως το έτος 1869 στο Πυθαγόρειο υπήρχε ο Πύργος του Λυκούργου Λογοθέτη (του 10ου αιώνα), ο Ναός της Μεταμόρφωσης του Σωτήρα, παρεκκλήσι του αγίου Νικολάου (χρονολόγηση προ του 1666) και λίγα σπίτια (33) με αποθήκες που κτίστηκαν μετά το 1850 με χρήση οικοδομικών υλικών από τα ερείπια της αρχαίας πόλης (Αστυπάλαια).

Μετά την επανάσταση του 1821, ο Λογοθέτης Λυκούργος θα αναλάβει να οχυρώσει ξανά το λόφο του Κάστρου, προσπάθεια που θα ξεκινήσει το 1824 και θα ολοκληρωθεί το 1827 με την συνδρομή όλων των Σαμίων, ενώ με πρωτοβουλία του ιδίου, όπως ήδη αναφέρθηκε θα ξεκινήσει η ανέγερση του ναού της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος κατά το έτος 1831. Τέλος, για τον εξοπλισμό του ναού, αναφέρεται πως το αξιόλογο μαρμάρινο τέμπλο καθώς και ο επίσης μαρμάρινος άμβωνας χρονολογούνται στις αρχές του 20ου αιώνα.

ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΣΤΙΚΕΣ ΦΑΣΕΙΣ

Η ακριβής χρονολόγηση και αντιστοίχιση των κατασκευαστικών φάσεων που εντοπίζονται στο ναό δεν δύναται να τεκμηριωθεί με πλήρη ακρίβεια. Ωστόσο, από τη βιβλιογραφική έρευνα και ιστορικές φωτογραφίες συνδυαστικά με την παρατήρηση της δομής του, διακρίνονται τουλάχιστον τέσσερις κατασκευαστικές φάσεις. Οι τοπικές συμπληρώσεις και επεμβάσεις στις εξωτερικές τοιχοποιίες του

[5]πηγή από τη σελίδα στο διαδίκτυο, samosin.gr

ναού που εκτελέστηκαν μετά το πέρας της Δ` κατασκευαστικής φάσης δεν δύναται να χρονολογηθούν.

- Α` φάση κατασκευής: Αρχικά ο ναός ήταν μονόχωρος (μονόκλιτη βασιλική) με Υπερώο το οποίο κατά πάσα πιθανότητα αναπτυσσόταν μέχρι το μέσον περίπου του ναού στο δυτικό τμήμα. Στην πρώτη φάση ανήκει επίσης ο εξωνάρθηκας του ισογείου και οι κλίμακες της δυτικής πλευράς. Πιθανολογείται η ύπαρξη παλαιότερου τρούλου, χωρίς να μπορεί να προσδιοριστεί με ακρίβεια η θέση και η μορφή του, όπως και η θέση και η γεωμετρία του Ιερού.
- Β` φάση κατασκευής: Ο ναός επεκτείνεται και κατασκευάζονται τα πλευρικά κλίτη και ολόκληρη η ανατολική πλευρά του Ιερού Βήματος. Παράλληλα, επεκτείνεται το Υπερώο για να καλύψει τα δύο πλευρικά κλίτη έως και το όριο του Ιερού Βήματος και δημιουργούνται αρχιτεκτονικές προεξοχές πάνω από τα Παραβήματα. Επίσης, στην ίδια φάση ανήκει η κατασκευή του τρούλου, ο οποίος μεταγενέστερα θα δεχθεί επεμβάσεις, καθώς και το λιθόκτιστο προστώο στο επίπεδο του Υπερώου. Ο διαχωρισμός των φάσεων για τα πλευρικά κλίτη γίνεται εύκολα αντιληπτός από την οπτική παρατήρηση στο εξωτερικό του ναού, όπου στο δυτικό τμήμα της βόρειας και νότιας όψης έχουμε ενίσχυση της τοιχοποιίας, η οποία όμως δεν φτάνει έως και την στέψη και φανερώνει σε υποχώρηση το αρχικό κέλυφος το οποίο παρουσιάζει διαφοροποιήσεις ως προς τον τρόπο δόμησης (λιθοδομή σε ισόδομο σύστημα με λαξευτούς λίθους και κεραμικά στοιχεία στην μόρφωση των αρμών μόνο για την αρχική φάση). Επιπρόσθετα, τμήμα των τόξων της αρχικής κατασκευής στην βόρεια και νότια όψη έχει καλυφθεί από τις τοιχοποιίες των πλευρικών κλιτών.
- Γ` φάση κατασκευής: Κατασκευάζονται οι προεξοχές επί των πλευρικών κλιτών, στη βόρεια και νότια όψη, καθώς και η επέκταση των Παραβημάτων στην ισόγεια στάθμη. Η προσθήκη είναι αντιληπτή και εδώ από εξωτερική παρατήρηση των τοιχοποιιών, με διαφοροποίηση στο σύστημα δόμησης και κλείσιμο των ανοιγμάτων των πλευρικών κλιτών.

- Δ` φάση κατασκευής: Κατασκευάζεται το σημερινό προστώο του Υπερώου από οπλισμένο σκυρόδεμα και διαμορφώνεται ο περιβάλλον χώρος στην υφιστάμενη κατάσταση.

Τέλος, να σημειωθεί πως κατά την έρευνα του ναού δεν βρέθηκαν ικανά στοιχεία ώστε να τεκμηριωθεί η μορφή των περιμετρικών τοιχοποιιών της βόρειας και νότιας πλευράς της Α` κατασκευαστικής φάσης.

Μετά και την ολοκλήρωση της τελευταίας κατασκευαστικής φάσης, ο ναός έχει δεχθεί αρκετές επεμβάσεις, χωρίς ωστόσο να μπορεί να εξακριβωθεί η ακριβής χρονολογία και η έκταση αυτών. Η κατάσταση του ναού σήμερα δεν επέτρεψε την πρόσβαση σε όλους τους χώρους, μολαταύτα ο τρούλος φαίνεται να έχει επικαλυφθεί με στρώση τσιμεντοκονίας (εσωτερικά και εξωτερικά), ενώ αρκετά από τα ανοίγματα έχουν πλέον κλείσει με τον τρόπο δόμησης και το υλικό να διαφοροποιείται από τις εξωτερικές τοιχοποιίες της αντίστοιχης κατασκευαστικής φάσης.

Μέχρι και πριν το σεισμό της 30ης Οκτωβρίου 2020, ο ναός βρισκόταν σε πολύ καλή κατάσταση διατήρησης, καθώς συντηρούνταν τακτικά. Ο μεγάλος σεισμός ωστόσο, προκάλεσε έντονα δομοστατικά προβλήματα, με συνέπεια σήμερα να βρίσκεται εκτός λειτουργίας. Ο ναός έχει χαρακτηριστεί ιστορικό διατηρητέο μνημείο και προστατεύεται με την υπ' αριθ. πρωτ. 46445/2272/5-6-1954 Υπ. Απόφαση (ΦΕΚ 138/Β/1954).

Α.3. Γενική περιγραφή – Τυπολογία – Μορφολογικά στοιχεία

Η τμηματική κατασκευή του ναού και οι μεταγενέστερες προσθήκες έχουν ως αποτέλεσμα τη δημιουργία μιας μοναδικής κατασκευής, που δεν μπορεί να ενταχθεί σε συγκεκριμένο τύπο. Αποτελείται από κεντρικό χώρο με δύο πλευρικά κλίτη εκατέρωθεν αυτού και τρούλο. Βόρεια και νότια τα πλευρικά κλίτη διευρύνονται με δευτερεύουσες προεξοχές. Το Ιερό Βήμα και τα Παραβήματα καταλαμβάνουν τους χώρους των τριών κογχών της ανατολικής όψης. Στην ισόγεια στάθμη δημιουργείται εξωνάρθηκας που βρίσκεται κάτω από την στάθμη του σημερινού εδάφους, καθώς το δυτικό του όριο ορίζεται από αναλημματικό τοίχο. Στον όροφο αναπτύσσεται

Υπερώο (γυναικωνίτης) σε κάτοψη σχήματος Π (στο κεντρικό και στα δύο πλευρικά κλίτη), που εκτείνεται πάνω από τον εξωνάρθηκα της ισόγειας στάθμης και απολήγει στον ανατολικό τοίχο σε αρχιτεκτονικές προεξοχές. Στον όροφο επίσης, υπάρχει κατασκευασμένο (σήμερα από οπλισμένο σκυρόδεμα) προστώο, πάνω από τα κλιμακοστάσια του ισογείου, που προσεγγίζεται από λιθόκτιστη σκάλα, από όπου γίνεται και η είσοδος στο Υπερώο. Τέλος, το κεντρικό κλίτος είναι ελαφρά υπερυψωμένο σε σχέση τα πλευρικά κλίτη τα οποία με τη σειρά του είναι επίσης υπερυψωμένα σε σχέση με τις πλευρικές προεξοχές.

Οι μέγιστες εξωτερικές διαστάσεις του ναού είναι 25,50x19,90μ. περίπου και το μέγιστο εσωτερικό ύψος του, μέχρι την κορυφή του τρούλου, είναι 16,50μ. περίπου. Ο προσανατολισμός του αποκλίνει ελαφρά από τη διεύθυνση ανατολής – δύσης προς τα νότια, με συνέπεια το Ιερό Βήμα να βρίσκεται στα νοτιοανατολικά[6]. Συνθετικά, ο ναός αποτελείται στο ισόγειο από τη στοά (εξωνάρθηκα) στα δυτικά, όπου και η κεντρική είσοδος, τον κυρίως ναό με τριμερή οργάνωση (τρία κλίτη), το Ιερό και τις δύο προεξοχές στην βόρεια και νότια πλευρά στο μέσον του κεντρικού ναού. Στον όροφο, αναπτύσσεται το Υπερώο (γυναικωνίτης) σχήματος Π, που καταλαμβάνει την επιφάνεια της ισόγειας στοάς (εξωνάρθηκα), του νάρθηκα των πλευρικών κλιτών καθώς και των προεξοχών. Τέλος, στα δυτικά του εξωνάρθηκα και σε επαφή με τον αναλημματικό τοίχο υπάρχουν κλιμακοστάσια που οδηγούν στο υπερυψωμένο τμήμα του περιβάλλοντα χώρου στα δυτικά του ναού, από όπου γίνεται και η πρόσβαση μέσω διπλής κλίμακας στο προστώο του Υπερώου .

Η ευρύχωρη στοά (εξωνάρθηκας), με εσωτερικές διαστάσεις 12,00 x 4,15μ. περίπου, καταλαμβάνει το ισόγειο της δυτικής πλευράς του ναού. Η δυτική της παρειά διαμορφώνεται από αναλημματικό τοίχο στον οποίο βρίσκονται δύο ψευδοπεσσοί, στους οποίους καταλήγουν αντίστοιχα τόξα. Φέρει δε τέσσερις ημικυκλικές εσοχές εκατέρωθεν του κεντρικού ανοίγματος από το οποίο ξεκινάει το εξωτερικό κλιμακοστάσιο. Στον ανατολικό τοίχο διανοίγονται τρείς είσοδοι που οδηγούν στο εσωτερικό του ναού, με την κύρια είσοδο να βρίσκεται στο κέντρο του

[6] Για λόγους ευκολίας στις περιγραφές και τα σχέδια της μελέτης η απόκλιση του ναού δεν λαμβάνεται υπόψη και το Ιερό Βήμα θεωρείται ότι είναι στραμμένο προς τα ανατολικά.

τοίχου. Η στοά καλύπτεται από ημικυλινδρική καμάρα, που στο μέσον της σχηματίζει μισό σταυροθόλιο, από την παρεμβολή της καμάρας του κλιμακοστασίου. Πάνω από το κεντρικό τμήμα της στοάς αναπτύσσεται ο εσωτερικός χώρος του Υπερώου (γυναικωνίτη), με πρόσβαση, όπως ήδη ειπώθηκε, από το προστώο της άνω στάθμης.

Ο κεντρικός χώρος του ναού, εσωτερικών διαστάσεων 12,10x11,80μ. περίπου (από την κεντρική είσοδο μέχρι το τέμπλο), αποτελείται από τον κεντρικό ορθογωνικό χώρο, σε επαφή με το τέμπλο, περιμετρικά του οποίου στις τρεις πλευρές αναπτύσσεται ο νάρθηκας και τα πλευρικά κλίτη, από τα οποία διαχωρίζεται με πεσσοστοιχία σχήματος Π. Αξίζει να σημειωθεί ότι τα τόξα που αναπτύσσονται μεταξύ των πεσσών είναι στο σύνολό τους οξυκόρυφα, το ύψος των οποίων κυμαίνεται και διαφοροποιείται ανάλογα με το μέγεθος του ανοίγματος που γεφυρώνουν. Στη βόρεια και νότια πεσσοστοιχία, οι κεντρικοί πεσσοί ενισχύονται με παραστάδες, οι οποίες συνεχίζουν και στη στάθμη του Υπερώου. Μεταξύ των πλευρικών προεξοχών και του κυρίως ναού δεν παρεμβάλλεται τοιχοποιία, αλλά ένας σε κάθε πλευρά πεσσός ορθογωνικής διατομής[7], στο μέσο του ανοίγματος. Τέλος, δύο σύνθετοι πεσσοί μεγάλης διατομής ορίζουν το χώρο του Ιερού και των Παραβημάτων, τα τόξα των οποίων καταλήγουν σε ψευδοπεσσούς στη βόρεια και νότια τοιχοποιία.

Ο ναός καλύπτεται με σύνθετη θολοδομία που αποτελείται από:

- Κεντρικό τρούλο, με διάμετρο 4,30μ. περίπου και πάχος τοιχοποιίας 0,25μ. περίπου στο τύμπανο, που εσωτερικά φέρει νευρώσεις. Τα φορτία του τρούλου δια μέσου σφαιρικών τριγώνων και τεσσάρων μεγάλων οξυκόρυφων τόξων, μεταβιβάζονται στα υποκείμενα τόξα και πεσσούς, που τα μεταφέρουν στους πεσσούς και τις τοιχοποιίες του ισογείου. Στη βόρεια και νότια πλευρά, κάτω από τα οξυκόρυφα τόξα, δημιουργούνται, με την παρεμβολή πεσσού, δύο δευτερεύοντα κανονικά τόξα, με το μεταξύ τους διάκενο να πληρώνεται από δομικό υλικό. Με

[7] Στην παρούσα μελέτη δεν δύναται να τεκμηριωθεί ο τρόπος μετασκευής των τοιχοποιιών των παλαιότερων οικοδομικών φάσεων στους σημερινούς πεσσούς, διότι καλύπτονται από επιχρίσματα και διάκοσμο.

αντίστοιχο περίπου τρόπο μεταφέρονται στους πεσσούς και τις τοιχοποιίες του ισογείου και τα φορτία των θόλων.

- Φουρνικά στα ανατολικά του τρούλου στο κεντρικό κλίτος
- Σταυροθόλια στις οροφές των πλευρικών κλιτών και των προεξοχών με νευρώσεις (ισόγεια στάθμη),
- Ημικυλινδρικό θόλο που ενισχύεται με τόξα στον νάρθηκα
- Παραλλαγή σκαφοειδούς θόλου με νευρώσεις, που προβάλλεται οβάλ λόγω των διακοσμητικών στοιχείων πάνω από το Ιερό Βήμα
- Φουρνικά εκατέρωθεν του Ιερού (Παραβήματα)
- Σταυροθόλια στο κεντρικό κλίτος, δυτικά του τρούλου, στην οροφή του Υπερώου
- Φουρνικά στα πλευρικά κλίτη στην οροφή του Υπερώου, με εξαίρεση δύο ελαφρά οξυκόρυφους ημικυλινδρικούς θόλους στα δυτικά, στις οροφές των πλευρικών κλιτών.

Το Ιερό είναι τριμερές, με προεξέχουσες προς τα ανατολικά και τις τρείς κόγχες, οι οποίες εξωτερικά διαμορφώνοντα πεντάπλευρη η κεντρική και τετράπλευρες των Παραβημάτων. Εσωτερικά, στη νότια τοιχοποιία, μεταξύ των Παραβημάτων και του Ιερού Βήματος διανοίγεται μικρή κόγχη, όπως και στη βόρεια και νότια τοιχοποιία του Ιερού Βήματος.

Η πρόσβαση στο ναό γίνεται από πολλαπλές εισόδους με κύρια αυτή που αναπτύσσεται στο μέσον της δυτικής τοιχοποιίας, εντός της στοάς (εξωνάρθηκα). Στο Υπερώο η πρόσβαση γίνεται από σκάλα που αναπτύσσεται στη δυτική πλευρά της αυλής όπως περιεγράφηκε παραπάνω.

Μορφολογικά, ο ναός ακολουθεί την παράδοση των μεταβυζαντινών εκκλησιών καθώς εξωτερικά είναι λιτός, χωρίς διάκοσμο, με απλά και μικρά σχετικά ανοίγματα, ενώ μικρές διαφοροποιήσεις παρατηρούνται στην επεκτάσεις της Β' και Γ' κατασκευαστικής φάσης. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η ογκοπλασία της ανατολικής όψης με τις προεξοχές στη στάθμη του Υπερώου. Η βόρεια και η νότια όψη του, σε αντιστοιχία με τους ορόφους, οργανώνονται σε τέσσερις καθ' ύψος ενότητες, ισόγεια στάθμη, στάθμη υπερώου, κεραμοσκεπές (σε τρεις διαφορετικές στάθμες για το κεντρικό, τα πλευρικά κλίτη και τις προεξοχές) και τέλος τον τρούλο. Η δυτική όψη, λόγω της υψομετρικής διαφοράς του περιβάλλοντα χώρου, είναι εμφανής από τη

στάθμη του Υπερώου και άνω. Τέλος, στην ανατολική πλευρά ξεχωρίζουν η ορθογωνική προεξοχή του Ιερού Βήματος (με την πεντάπλευρη κόγχη), που συνεχίζει, με μικρή υποχώρηση στη στάθμη του Υπερώου και οι πολύπλευρες σύνθετες αρχιτεκτονικές προεξοχές πάνω από τις τετράπλευρες κόγχες των Παραβημάτων .

Προεξέχοντα γείσα συναντώνται στην στάθμη του πατώματος του γυναικωνίτη καθώς και στις απολήξεις των τοιχοποιιών κάτω από την έδραση των στεγών.

Α.4. Αναλυτική περιγραφή

Α.4.1 Θεμελίωση

Η θεμελίωση του ναού δεν κατέστη δυνατό να διερευνηθεί. Δεδομένης της κατασκευαστικής δομής του ναού και της μορφολογίας του εδάφους, είναι βέβαιο πως η θεμελίωση ακολουθεί την πορεία και το σύστημα δομής των τοίχων και των πεσσών. Από την παθολογία που εμφανίζει η ανωδομή, δεν προκύπτουν αστοχίες ή προβλήματα στηνθεμελίωση, που να δημιουργούν ανησυχία.

Α.4.2 Τοιχοποιίες

Τα πάχη των τοιχοποιιών του ναού διαφοροποιούνται σε κάθε στάθμη. Στο ισόγειο οι τοιχοποιίες κυμαίνονται από 0,60-0,70μ. περίπου, με εξαίρεση τη δυτική τοιχοποιία πριν τον εξωνάρθηκα, η οποία έχει πάχος μόλις 0,35μ. Στον όροφο (Υπερώο), το κεντρικό και τα πλευρικά κλίτη έχουν πάχη από 0,40μ. έως 0,55μ. περίπου, ενώ οι πλευρικές προεξοχές από 0,45μ έως και 0,70μ. Τέλος, οι κόγχες του Ιερού έχουν πάχος 0,50-0.60μ.

Όλες οι τοιχοποιίες είναι λιθόκτιστες από αργούς, ημιλαξευτούς και λαξευτούς τοπικούς λίθους, σε συνδυασμό με οπτόπλινθους και συνδετικό υλικό ασβεστοκονίαμα. Τα πρόσωπα είναι ορατά στο εξωτερικό τμήμα του ναού, ενώ εσωτερικά καλύπτονται από επιχρίσματα. Εσωτερικά, στα τμήματα που έχουν καταρρεύσει τα επιχρίσματα σε τοιχοποιίες των πλευρικών κλιτών (Β` κατασκευαστική φάση), διακρίνεται αργολιθοδομή με ημιλαξευτούς λίθους, αρκετές πλίνθους και ασβεστοκονίαμα. Οι αρμοί είναι επιμελημένοι και τα αρμολογήματα

εξομαλύνουν την επιφάνεια των τοίχων. Εξωτερικά, σε όλες τις γωνίες έχουμε χρήση λαξευμένων γωνιόλιθων μεγάλων διαστάσεων, χωρίς παρουσία οπτόπλινθων και με πολύ μικρούς αρμούς, ενώ στην υπόλοιπη τοιχοποιία παρατηρείται χρήση λίθων με εμφανώς μικρότερων διαστάσεων με παρεμβολή κεραμικών στοιχείων. Διαφοροποίηση εμφανίζουν οι τοιχοποιίες των πλευρικών κλιτών και του προστώου του Υπερώου, που διαμορφώνονται με λαξευτούς λίθους σε ισόδομο περίπου σύστημα. Τέλος, ανομοιομορφίες που παρατηρούνται σε τοιχοποιίες της ίδιας κατασκευαστικής φάσης, υποδηλώνουν τοπικές εργασίες επισκευών σε άγνωστη χρονική περίοδο.

Α.4.3 Πεσσοί - Παραστάδες

Όλοι οι πεσσοί και οι παραστάδες των τοιχοποιιών, στο εσωτερικό του ναού, έχουν τετράγωνη ή ορθογωνική διατομή και είναι λιθόκτιστοι. Εξαίρεση αποτελούν οι παραστάδες στους πεσσούς που ορίζουν τον χώρο του Ιερού, στους οποίους γίνεται παρεμβολή από στρώσεις πλίνθων.

Οι πεσσοί που δημιουργούν το εσωτερικό περίστωο είναι λίθινοι με γενικές διαστάσεις για την ισόγεια στάθμη 0,30x0,30μ. περίπου, ενώ οι ενισχυτικές παραστάδες στους μισούς από τους πεσσούς έχουν διαστάσεις 0,24x0,14μ. Οι δύο ορθογώνιοι πεσσοί που βρίσκονται μεταξύ των πλευρικών κλιτών και των προεξοχών έχουν διαστάσεις 0,70x0,30μ. περίπου. Στη στάθμη του Υπερώου οι πεσσοί κατά το διαμήκη άξονα έχουν διαστάσεις 0,23x0,27μ., ενώ κατά τον εγκάρσιο 0,22x0,29μ. Επίσης, οι δύο πεσσοί μεταξύ των πλευρικών κλιτών και των προεξοχών έχουν διαστάσεις 0,50x0,50μ. με προεξοχή 0,28x0,19μ. στην μία τους πλευρά. Τέλος, οι πεσσοί που αναπτύσσονται στο κεντρικό τμήμα κάτω από τον τρούλο, πάνω από τη στάθμη του Υπερώου έχουν διαστάσεις 0,25x0,25μ. περίπου.

Στο ισόγειο, η τετράγωνη βάση των πεσσών έχει μέγιστη διάμετρο 0,55μ. περίπου, ενώ το ύψος των πεσσών, μαζί με τη βάση και το κιονόκρανο είναι 2,10μ. περίπου. Αντίστοιχα στο Υπερώο έχουν ύψος 1,70μ. περίπου και στην υπερκείμενη στάθμη κάτω από τον τρούλο 0,70μ. περίπου. Όλα τα κιονόκρανα είναι απλά, γεωμετρικά και λιθόκτιστα. Τέλος, στο εσωτερικό του Ιερού στην κεντρική κόγχη υπάρχει ένας μοναδικός κιονίσκος διαμέτρου 0,18μ. και συνολικού ύψους 1,40μ.

Α.4.4 Θολοδομία (καμάρες, τόξα, θόλοι)

Ο κεντρικός τρούλος είναι λιθόκτιστος με εσωτερικές νευρώσεις και τύμπανο που εξωτερικά διαμορφώνεται πολυγωνικό (25 πλευρές που αντιστοιχούν σε ισάριθμα ανοίγματα), ενώ εσωτερικά είναι κυκλικό. Εδράζεται σε τετράγωνη βάση, που σχηματίζεται από τα τέσσερα μεγάλα οξυκόρυφα τόξα και τέσσερα λοφία, τα οποία ενισχύονται με τόξα και είναι όλα κατασκευασμένα από λιθοδομή. Στη γένεση του βόρειου και νότιου τόξου σχηματίζονται δυο μικρότερα τόξα που αντιστοιχούν στους χώρους των πλευρικών κλιτών και στα οποία μεταβιβάζεται τμήμα των υπερκείμενων φορτίων. Το τύμπανο του τόξου, πάνω από τα μικρότερα τόξα, διαμορφώνεται από λιθόκτιστη τοιχοποιία.

Στο κεντρικό κλίτος, το Ιερό Βήμα στεγάζεται με φουρνικό που φέρει νευρώσεις. Αποτελεί παραλλαγή του σκαφοειδή τρούλου που προβάλλεται σε σχήμα οβάλ λόγω των διακοσμητικών στοιχείων. Εδράζεται σε λοφία τα οποία και εδώ ενισχύονται με τόξα και σε τέσσερα οξυκόρυφα τόξα. Τα οξυκόρυφα τόξα έχουν διαφορετικό μεταξύ τους ύψος στους δύο άξονες, με το βόρειο και νότιο να έχουν το χαμηλότερο ύψος και το δυτικό να είναι ελεύθερο. Τέλος, στην ανατολική πλευρά τα τόξα βαίνουν σε κιλλίβαντες.

Όλων των ειδών τα σταυροθόλια των πλευρικών κλιτών, των Παραβημάτων και των προεξοχών είναι λιθόκτιστα. Τα περισσότερα τόξα είναι οξυκόρυφα (τόξα τρούλου και τόξα μεταξύ των πεσσών του ισόγειου εσωτερικού περιστώου). Τα τόξα στο νάρθηκα ωστόσο είναι χαμηλωμένα ημικυκλικά, όπως επίσης και τα τόξα στον εγκάρσιο άξονα στα πλευρικά κλίτη και τις προεξοχές. Τα περισσότερα είναι λιθόκτιστα με λίθινους θολίτες, με εξαίρεση τα τόξα των προεξοχών τα οποία είναι κατασκευασμένα από οπτόπλινθους.

Τέλος, στο νάρθηκα δημιουργούνται λιθόκτιστοι ημικυλινδρικοί θόλοι με παρεμβολή τόξων, ενώ ο εξωνάρθηκας, που αποτελεί στοά κάτω από το επίπεδο του εδάφους, καλύπτεται με λιθόκτιστη ημικυλινδρική καμάρα, που στο μέσον της μετασχηματίζεται σε μισό σταυροθόλιο από την παρεμβολή της καμάρας του κλιμακοστασίου.

Α.4.5 Συστήματα ενίσχυσης – ελκυστήρες

Ο φέρων οργανισμός του ναού ενισχύεται με συστήματα σιδηρών ελκυστήρων, σε διάφορες καθ' ύψος ζώνες, με βασικότερες αυτές που βρίσκονται στη στάθμη γένεσης των τόξων. Εσωτερικά, οι ελκυστήρες είναι ορατοί και πιθανότατα αντικατέστησαν κατά τόπους παλαιότερους ξύλινους ελκυστήρες. Εξωτερικά, είναι ορατές μόνο οι απολήξεις των ελκυστήρων (βρόγχοι) και οι ράβδοι – «κλειδιά», που τις αγκυρώνουν στις όψεις της τοιχοποιίας.

Α.4.6 Πατώματα

Το πάτωμα του Υπερώου (γυναικωνίτη), τόσο πάνω από τη στοά (εξωνάρθηκα) όσο και στο εσωτερικό του κυρίως ναού διαμορφώνεται από τα σταυροθόλια που καλύπτουν το ισόγειο. Το πάτωμα του προστώου στη στάθμη του Υπερώου είναι λιθόκτιστο και διαμορφώνεται από τη θολοδομία του εξωνάρθηκα του ισογείου.

Α.4.7 Δάπεδα

Το δάπεδο του κυρίως ναού είναι κατασκευασμένο από πλάκες μαρμάρου σε ρομβοειδή διάταξη (άσπρου και μαύρου χρώματος), ενώ μεταξύ των πεσσών και των παραστάδων σχηματίζονται ταινίες λευκού μαρμάρου περιμετρικά των οποίων τοποθετούνται λεπτές πλάκες μαρμάρου καφέ απόχρωσης. Το κυρίως σώμα του ναού βρίσκεται στην ίδια στάθμη, ενώ το δάπεδο του εξωνάρθηκα που καλύπτεται επίσης από μαρμάρινες πλάκες λευκής και γκρι απόχρωσης, είναι υποβαθμισμένο κατά 0,30μ. περίπου. Στο Ιερό τα δάπεδα είναι παρόμοια. Στο Υπερώο τα δάπεδα είναι από ξύλινες σανίδες. Σήμερα, μεγάλο τμήμα του δαπέδου του Υπερώου έχει καλυφθεί με φύλλα κόντρα πλακέ, ώστε να προστατευτεί από τα ικριώματα της προσωρινής υποστύλωσης.

Α.4.8 Στέγες

Η στέγη του τρούλου διαμορφώνεται από το υλικό δομής και κονίαμα. Οι στέγες πάνω από τα σταυροθόλια, τα πλευρικά κλίτη, το κεντρικό κλίτος, εκατέρωθεν του τρούλου και τις προεξοχές είναι τρικλινείς, με διαφορετικό ύψος σε κάθε τμήμα

(κεντρικό κλίτος, πλευρικά κλίτη, προεξοχές) και διαμορφώνονται με γέμισμα από κονίαμα ή χώμα. Στο σημείο ένωσης των στεγών των πλευρικών κλιτών με τις τοιχοποιίες του κεντρικού κλίτους καθώς και των στεγών των προεξοχών με τις τοιχοποιίες των πλευρικών κλιτών υπάρχει κονίαμα για την απορροή των όμβριων.

Οι ανεξάρτητες πολυκλινείς στέγες των χώρων του Ιερού στο ισόγειο της ανατολικής πλευράς διαμορφώνονται, με γέμισμα από κονίαμα. Στη στάθμη του Υπερώου, πάνω από τις πολυγωνικές προεξοχές που αντιστοιχούν στους χώρους του Ιερού, διαμορφώνονται επίσης τρεις ανεξάρτητες πολυκλινείς στέγες με γέμισμα από κονίαμα. Τέλος, η στέγη του χώρου εισόδου του Υπερώου, στη δυτική πλευρά, διαμορφώνεται σήμερα με γέμισμα από κονίαμα ή χώμα πάνω από πλάκα οπλισμένου σκυροδέματος.

Α.4.9 Επικάλυψη θόλων και στεγών

Σε όλο το ναό οι στέγες καλύπτονται με κεραμίδια βυζαντινού τύπου, τοποθετημένα κολυμβητά, τα οποία έχουν αλλαχθεί σχετικά πρόσφατα.

Α.4.10 Οροφές

Σε ολόκληρο το ναό δεν υπάρχον διαμορφωμένες επίπεδες οροφές, καθώς σε όλες τις στάθμες η θολοδομία του ναού είναι εμφανής.

Α.4.11 Στηθαία

Τα στηθαία στους εξώστες του Υπερώου είναι ξύλινες κατασκευές. Οι όψεις τους διαμορφώνονται από ταμπλάδες και πηχάκια που σχηματίζουν πλαίσια. Η βάση τους και η απόληξή τους (κουπαστή) διακοσμούνται με κοιλόκυρτα πηχάκια, τα οποία μιμούνται τραβηχτά επιχρίσματα.

Α.4.12 Εσωτερικοί εξώστες

Στο εσωτερικό, εξώστες θεωρούνται οι χώροι του Υπερώου που καταλαμβάνουν το μεγαλύτερο τμήμα του ναού. Όπως έχει ήδη αναφερθεί, ο χώρος του Υπερώου, που λειτουργεί ως γυναικωνίτης, έχει σε κάτοψη σχήμα Π με δυτική προέκταση και αναπτύσσεται πάνω από τα πλευρικά κλίτη, τις προεξοχές στα βόρεια

και νότια, τον νάρθηκα, πάνω από τμήμα του εξωνάρθηκα και τα Παραβήματα. Η πρόσβαση στο Υπερώο (γυναικωνίτης) γίνεται μόνο από την διπλή εξωτερική σκάλα, που οδηγεί στο προστώο της δυτική πλευρά του ναού. Η κατασκευή των εξωστών, όπως προαναφέρθηκε δημιουργείται από το γέμισμα της θολοδομίας.

Α.4.13 Κλίμακες

Η μετάβαση στον εξωνάρθηκα του ισογείου γίνεται είτε από την βόρεια πλευρά της στοάς είτε από εξωτερική λιθόκτιστη κλίμακα στη δυτική πλευρά του ναού. Η κλίμακα αποτελείται από τρία σκέλη με κεντρικό πλατύσκαλο και έχει σχήμα σταυρού. Και τα τρία σκέλη καλύπτονται από καμάρες, που διαμορφώνουν το δάπεδο του προστώου του Υπερώου και όλα τα σκαλοπάτια είναι κατασκευασμένα από ημιλαξευτούς και λαξευτούς λίθους.

Η πρόσβαση στο προστώο του Υπερώου επιτυγχάνεται με λιθόκτιστη επίσης σκάλα, που αναπτύσσεται στα δυτικά του, με δύο σκέλη παράλληλα προς αυτό, τα όποια καταλήγουν σε πλατύσκαλο.

Η διαφοροποίηση των δομικών υλικών των κλιμάκων, υποδεικνύει μεταγενέστερες επεμβάσεις, χωρίς ωστόσο να μπορεί να τεκμηριωθεί η αρχική τους μορφή ή η χρονολόγηση των εργασιών αποκατάστασης. Μεταλλικό κιγκλίδωμα διαθέτει μόνο το πλατύσκαλο μπροστά από το προστώο του Υπερώου, το οποίο είναι προσθήκη των τελευταίων δεκαετιών.

Α.4.14 Ανοίγματα – κουφώματα

Τα ανοίγματα και τα κουφώματα του ναού εμφανίζουν συμμετρίες και είναι διατεταγμένα καθ' ύψος σε ζώνες με κοινές διαστάσεις και χαρακτηριστικά στις τρεις όψεις. Διαφοροποίηση εμφανίζει η ανατολική όψη καθώς διαθέτει πέντε διαφορετικούς τύπους ανοιγμάτων. Για λόγους ευκολίας, αμέσως παρακάτω, θα περιγραφούν ανά κατηγορία, με εξαίρεση τις εξώθυρες

<u>Ανοίγματα εισόδου - εξώθυρες</u>

Στο ναό υφίστανται έξι θύρες εισόδου, εκ των οποίων οι πέντε εντοπίζονται στην ισόγεια στάθμη.

Η κεντρική είσοδος του ναού διανοίγεται στο μέσον του δυτικού τοίχου του κυρίως ναού και έχει γενικές διαστάσεις ανοίγματος 1,48μ. πλάτος, 0,45μ. βάθος και 2,80μ. ύψος. Η εξωτερική παρειά της διαμορφώνεται από μαρμάρινο περιθύρωμα που εξέχει από τον τοίχο και έχει τοξωτό απόληξη που κοσμείται με προεξέχων λιθανάγλυφο κεντρικό θολίτη (κλειδί). Οι παραστάδες του ανοίγματος, διπλές σε κάθε πλευρά, με την εσωτερική να βρίσκεται σε ελαφρά προεξοχή καταλήγουν σε λιτό επίκρανο, όπου εδράζεται λεπτός ημικίονας, με την παρεμβολή μικρών φουρουσιών (κιλλίβαντες). Η πόρτα είναι ξύλινη, δίφυλλη, ταμπλαδωτή, χωρίς υαλοστάσια, με κούφωμα που εφαρμόζει στο μαρμάρινο περιθύρωμα και διακοσμείται με ανάγλυφα ή εγχάρακτα στοιχεία.

Εκατέρωθεν της κεντρικής εισόδου διανοίγονται δυο δευτερεύουσες θύρες, με τοξωτή απόληξη. Έχουν γενικές διαστάσεις ανοίγματος 1,25μ. πλάτος, 0,37μ. βάθος και 2,80μ. ύψος. Η εξωτερική παρειά τους διαμορφώνεται από μαρμάρινο περιθύρωμα που δημιουργεί ψευδοπαραστάδες οι οποίες καταλήγουν και αυτές σε λιτό επίκρανο. Η πόρτα είναι ξύλινη, δίφυλλη, ταμπλαδωτή, με υαλοστάσιο στον φεγγίτη και αποτελεί σύγχρονη κατασκευή.

Στη δυτική πλευρά διανοίγεται ακόμη μια δευτερεύουσα θύρα με τοξωτή απόληξη, γενικών διαστάσεων ανοίγματος 1,35μ. πλάτος, 0,55μ. βάθος και 2,80μ. ύψος. Η εξωτερική παρειά της διαμορφώνεται και εδώ από μαρμάρινο περιθύρωμα, μικρότερου πάχους από τις προηγούμενες τρεις, που δημιουργεί ψευδοπαραστάδες οι οποίες καταλήγουν σε λιτό επίκρανο, ενώ το μέσον του τόξου κοσμείται με μαρμάρινο κλειδί που φέρει ανάγλυφο διάκοσμο. Η πόρτα είναι ξύλινη, δίφυλλη, ταμπλαδωτή, με υαλοστάσιο στον φεγγίτη και αποτελεί σύγχρονη κατασκευή.

Η τέταρτη θύρα βρίσκεται στην νότια πλευρά και οδηγεί στον χώρο του Διακονικού, με διαστάσεις ανοίγματος 0,58μ. πλάτος, 0,63μ. βάθος, 2,38μ. ύψος και οξυκόρυφη τοξωτή απόληξη. Η εξωτερική της παρειά διαμορφώνεται από απλό μαρμάρινο περιθύρωμα με κυματοειδή ανάγλυφο κάτω από το ανακουφιστικό τόξο, του οποίου το τύμπανο είναι κλεισμένο. Η πόρτα είναι μεταλλική με υαλοπίνακες και αποτελεί σύγχρονη κατασκευή.

Τέλος, στην στάθμη του Υπερώου, στη δυτική πλευρά, βρίσκεται η έκτη εξωτερική θύρα με γενικές διαστάσεις ανοίγματος 1,40μ. πλάτος, 0,35μ. βάθος και

2,85μ. ύψος με τοξωτή απόληξη. Η εξωτερική της παρειά διαμορφώνεται από μαρμάρινο μνημειακό περιθύρωμα, το οποίο κοσμείται με ιδιαίτερο ανάγλυφο διάκοσμο. Η παραστάδα στο ύψος του επικράνου φαρδαίνει, αποκολλάται από την τοιχοποιία και το υπέρθυρο αντί να είναι οριζόντιο, σχηματίζει βαθύ τόξο στο μέσον αυτού. Η πόρτα είναι ξύλινη ταμπλαδωτή, με υαλοπίνακα στον φεγγίτη και αποτελεί σύγχρονη κατασκευή.

Ανοίγματα πρώτης κατηγορίας

Τα ανοίγματα της πρώτης κατηγορίας αποτελούν και την πολυπληθέστερη ομάδα. Συναντώνται σε όλες τις όψεις, (δεκατέσσερα στις πλευρικές προεξοχές, δύο στην προεξοχή της στάθμης του Υπερώου, δέκα στα πλευρικά κλίτη και δύο στο δυτικό τμήμα του κεντρικού κλίτους) και διακρίνονται σε υποκατηγορίες που διαφέρουν μόνο ως προς τις διαστάσεις:

Πρόκειται για τοξωτά ανοίγματα, με μαρμάρινο περιθύρωμα, το οποίο στο κατωκάσι προεξέχει ελαφρά. Στο μέσον της τοξωτής απόληξης και μόνο για τα ανοίγματα της ισόγειας στάθμης τονίζεται σε μικρή προεξοχή το μαρμάρινο κλειδί. Επιπλέον, στα ανοίγματα των της βόρειας και νότιας προεξοχής, στην ισόγεια στάθμη, διαμορφώνεται διπλό ανακουφιστικό τόξο από πλίνθους, με τονισμένο το κλειδί του εξωτερικού τόξου. Η πολύ καλή κατάσταση διατήρησης των μαρμάρινων στοιχείων υποδεικνύει αντικατάστασή τους στο πλαίσιο εργασιών αποκατάστασης. Τα κουφώματα είναι ξύλινα, δίφυλλα ανοιγόμενα, με φεγγίτη και έχουν αλλαχθεί σχετικά πρόσφατα.

Οι γενικές διαστάσεις των ανοιγμάτων, μαζί με το περιθύρωμα και το φεγγίτη είναι 1,25x2,00μ. περίπου για την πρώτη υποομάδα (σύνολο ισόγειας στάθμης), 1,50x2,20μ. περίπου για τη δεύτερη υποομάδα (στάθμη Υπερώου στα πλευρικά κλίτη του ναού) και 0,75x1,20μ. περίπου για την τρίτη υποομάδα (κόγχες Παραβημάτων και προεξοχή ανατολικής όψης άνωθεν του Ιερού).

Στην πρώτη κατηγορία συγκαταλέγονται και επτά ανοίγματα, τα οποία έχουν κλειστεί σε μεταγενέστερη φάση με χρήση λίθων και πλίνθων. Βρίσκονται στην βόρεια, νότια και δυτική όψη, στη στάθμη του Υπερώου και ανήκουν όλα στην δεύτερη υποομάδα. Διαφοροποιούνται μόνο ως προς το κατωκάσι, το οποίο δεν διατηρείται, αλλά τα ίχνη του ωστόσο υποδεικνύουν σχιστόπλακες σε προεξοχή.

Τέλος, να σημειωθεί, πως τόσο στο εμφανές τμήμα της Α` κατασκευαστικής φάσης όσο και στα πλευρικά κλίτη (Β` φάση κατασκευής) διακρίνονται τα τόξα ανοιγμάτων που κλείστηκαν μεταγενέστερα.

Ανοίγματα δεύτερης κατηγορίας

Ανήκουν τα δύο παράθυρα εκατέρωθεν της εξώθυρας στην δυτική τοιχοποιία του Υπερώου. Πρόκειται για ανοίγματα με τοξωτή απόληξη στην αρχική τους φάση, καθώς σήμερα το τύμπανο του τόξου είναι κλεισμένο πρόχειρα με λίθους μικρών διαστάσεων και πλίνθους. Διαθέτουν μαρμάρινο περιθύρωμα, δεν έχουν κατωκάσι, και το πρέκι (στο ένα άνοιγμα όπου και διασώζεται) αποτελείται από ενιαίο κομμάτι μαρμάρου με καμπύλη διαμόρφωση στο κάτω τμήμα. Τα παράθυρα είναι ξύλινα, δίφυλλα με φεγγίτη, τα οποία προστατεύονται από σιδεριά με γεωμετρικό μοτίβο.

Ανοίγματα τρίτης κατηγορίας

Σε αυτή την κατηγορία ανήκουν δεκαεπτά ανοίγματα της ανατολικής όψης, με τοξωτή απόληξη, που ταξινομούνται σε τέσσερις υποομάδες.

Την πρώτη υποομάδα αποτελούν τα πέντε, συμμετρικά διατεταγμένα ανοίγματα του κεντρικού κλίτους και την δεύτερη οι δύο συστάδες τριών ανοιγμάτων των πλευρικών κλιτών στο ανώτερο τμήμα της ανατολικής τοιχοποιίας. Το περιθύρωμα διαμορφώνεται από λαξευμένους λίθους και δεν διαφοροποιείται από την υπόλοιπη τοιχοποιία. Πάνω από το τόξο, στα ανοίγματα του κεντρικού κλίτους, διαμορφώνεται ταινία από πλίνθους στο περίγραμμα των λίθων, δημιουργώντας ένα ορθοκανονικό πλαίσιο έως και τη γένεση των τόξων, άνωθεν του οποίου υπάρχει λιθανάγλυφος σταυρός. Ενιαίο πρέκι διαμορφώνεται μόνο στην κεντρική τριάδα ανοιγμάτων, από σχιστόπλακες. Τα κουφώματα είναι ξύλινα με φεγγίτη, δίφυλλα για την πρώτη υποομάδα και σταθερά μονόφυλλα για την δεύτερη. Οι γενικές διαστάσεις των ανοιγμάτων ποικίλουν και είναι για την πρώτη υποομάδα 0,60x1,60μ. περίπου - κεντρικό άνοιγμα / 0,52x1,34μ. περίπου – δύο ανοίγματα εκατέρωθεν του κεντρικού / 0,45x1,00μ. περίπου – δυο ανοίγματα σε χαμηλότερη στάθμη. Στη δεύτερη υποομάδα είναι 0,40x0,90μ. περίπου - τα δύο κεντρικά ανοίγματα και 0,26x0,70μ. περίπου - τα υπόλοιπα τέσσερα.

Στην τρίτη υποομάδα περιλαμβάνονται τα δύο ανοίγματα στο δυτικό τμήμα της κόγχης των Παραβημάτων, με το διπλό περιθύρωμα να διαμορφώνεται από

οπτόπλινθους, ενώ το πρέκι διαμορφώνεται από σχιστόπλακα. Τα κουφώματα είναι ξύλινα, δίφυλλα, με φεγγίτη και οι γενικές διαστάσεις του ανοίγματος χωρίς το περιθύρωμα 0,40x0,87μ. περίπου.

Τέλος, την τέταρτη υποομάδα αποτελούν τα τρία υψίκορμα ανοίγματα τοξωτής απόληξης της κόγχης του Ιερού. Στην υφιστάμενη κατάσταση στα δύο πλευρικά έχει δημιουργηθεί νέο άνοιγμα με μαρμάρινο περιθύρωμα, στο άνω τμήμα του αρχικού. Το περιθύρωμα του αρχικού ανοίγματος είναι πιο φαρδύ στο εξωτερικό του και διαμορφώνεται από λιθοσώματα που δεν διαχωρίζονται από την τοιχοποιία. Τα κουφώματα είναι ξύλινα, μονόφυλλα, σταθερά με καΐτια. Οι γενικές διαστάσεις τους είναι 0,50x2,10μ. περίπου – αρχικό άνοιγμα / 0,21x0,56μ. περίπου – μεταγενέστερο άνοιγμα με κούφωμα.

Ανοίγματα τέταρτης κατηγορίας

Στην κατηγορία αυτή εντάσσονται τα δέκα υψίκορμα ανοίγματα τοξωτής απόληξης, των δύο αρχιτεκτονικών προεξοχών πάνω από τα Παραβημάτα. Το περιθύρωμα διαμορφώνεται από λαξευμένο μάρμαρο, ενώ μεταγενέστερα έχουν κλειστεί με πλινθοδομή. Δεν διαθέτουν κούφωμα. Οι γενικές του διαστάσεις είναι 0,30x1,35μ. περίπου

Ανοίγματα πέμπτης κατηγορίας (τρούλου)

Στην πέμπτη κατηγορία ανήκουν τα ανοίγματα στα διαφράγματα του τυμπάνου του τρούλου. Επί της ουσίας, το τύμπανο διαιρείται σε ισάριθμες πλευρές, κάθε μία η οποία ορίζεται από τριγωνική προεξοχή - νεύρωση που διανοίγεται στο σημείο γένεσης του τόξου που βρίσκεται σε προεξοχή. Σε κάθε διάφραγμα διανοίγονται καθ' ύψος τρία ανοίγματα, δύο κυκλικής μορφής και ένα σταυρόσχημο, που φράσσονται από έγχρωμους υαλοπίνακες και αποτελούν μεταγενέστερη μετασκευή.

Α.4.15 Αρμολογήματα – Επιχρίσματα

Στην υφιστάμενη κατάσταση οι εξωτερικές τοιχοποιίες είναι στο σύνολό τους ανεπίχριστες, ωστόσο από φωτογραφικό υλικό προκύπτει πως το μεγαλύτερο τμήμα τους ήταν επιχρισμένο. Σε ιστορικές φωτογραφίες του 20ου αιώνα, διακρίνονται οι πλευρικές προεξοχές άνευ επιχρίσματος, που μεταγενέστερα επιχρίστηκαν. Ωστόσο,

σε πρόσφατες φωτογραφίες φαίνεται πως στο σύνολο της ισόγειας στάθμης (ανατολική και βόρεια πλευρά) έχουν καθαιρεθεί τα επιχρίσματα, με τον υπόλοιπο ναό να είναι επιχρισμένος σε λευκή απόχρωση. Όσον αφορά τα εξωτερικά αρμολογήματα, αυτά διαμορφώνονται με το κονίαμα δομής χωρίς κάποια επιτήδευση.

Στο εσωτερικό του ναού όλες οι επιφάνειες καλύπτονται με επιχρίσματα, τα οποία κατά τόπους φέρουν πλούσιο ζωγραφικό διάκοσμο και ανάγλυφες διακοσμήσεις από τραβηχτά επιχρίσματα. Σε κάποια σημεία που τα επιχρίσματα έχουν τοπικά αποκολληθεί διαπιστώθηκε ότι εσωτερικά τα αρμολογήματα διαμορφώνονται με το κονίαμα δομής χωρίς κάποια επιτήδευση. Σήμερα, η κατάσταση διατήρησής τους κρίνεται μέτρια έως κακή, καθώς εμφανίζουν πλήθος επιφανειακών ρηγματώσεων και τοπικές καταρρεύσεις.

Α.4.16 Διάκοσμος – Μορφολογικά στοιχεία εξωτερικών όψεων

Οι εξωτερικές όψεις του ναού, όπως σε όλες σχεδόν τις μεταβυζαντινές εκκλησίες της εποχής αυτής (18ος – 19ος αι.), είναι λιτές, χωρίς ιδιαίτερο διάκοσμο και με μικρά, απλά ανοίγματα. Τα λίγα αρχιτεκτονικά στοιχεία που κοσμούν τις όψεις είναι:

- τα μαρμάρινα περιθυρώματα των ανοιγμάτων
- οι γωνιακές ψευδοπαραστάδες των πλευρικών κλιτών και προεξοχών
- τα λιθανάγλυφα
- τα ανακουφιστικά τόξα πάνω από τα ανοίγματα
- τα γείσα που διαχωρίζουν τις όψεις σε δυο ζώνες, σε αντιστοιχία με τους ορόφους του ναού
- τα γείσα των στεγών
- οι τοπικές υπερυψώσεις της στέγης
- το ανάγλυφο και τα διαφράγματα στο τύμπανο του τρούλου
- ο ζωγραφικός διάκοσμος (σταυροί, ταινίες κλπ.)
- οι σιδεριές των παραθύρων στην ισόγεια στάθμη με γεωμετρικά μοτίβα
- τα ξυλόγλυπτα μοτίβα στις εξωτερικές πόρτες

Επιπλέον, η ογκοπλασία των επιμέρους αρχιτεκτονικών στοιχείων στην θολοδομία του κεντρικού κλίτους και στην ανατολική όψη, διακοσμεί την όλη σύνθεση του κτιρίου, προσθέτοντας πλαστικότητα και ενδιαφέρον. Ιδιαίτερα αξιόλογο στοιχείο είναι οι πολυγωνικές προεξοχές άνωθεν των Παραβημάτων.

Α.4.17 Διάκοσμος – Μορφολογικά στοιχεία εσωτερικών όψεων

Οι εσωτερικές όψεις του ναού έχουν πλαστική διάρθρωση και είναι εκλεκτικιστικές συνδυάζοντας μπαρόκ, οθωμανικά, βυζαντινά και λίγα κλασικιστικά στοιχεία. Η οργάνωση των εσωτερικών επιφανειών γίνεται σε τέσσερις καθ' ύψος ζώνες, που ταυτίζονται με τις γενέσεις των τόξων και των θόλων. Η χρήση των διακοσμητικών στοιχείων, πέρα από την ανάδειξη των επιμέρους δομικών στοιχείων, αποσκοπεί στον τονισμό του κατακόρυφου άξονα, μέσω κλιμακωτών διαμορφώσεων μέχρι την κορυφή του τρούλου.

Επιγραμματικά τα αρχιτεκτονικά και διακοσμητικά στοιχεία που συνθέτουν τις εσωτερικές επιφάνειες είναι:

- Ο αγιογραφικός διάκοσμος
- Ο ζωγραφικός διάκοσμος των σταυροθολίων του υπερώου
- Τα επιχρίσματα με όψη μαρμάρου
- Τα κιονόκρανα των κιόνων, και τα επίκρανα των πεσσών και των παραστάδων
- Οι κοσμήτες από τραβηχτά επιχρίσματα στις γενέσεις των τόξων και των θόλων
- Τα προεξέχοντα γείσα από τραβηχτά επιχρίσματα στις στεφάνες των βάσεων των τρούλων και των θόλων
- Ο τονισμός των νευρώσεων στα σταυροθόλια
- Η πλαστικότητα των τυμπάνων του βόρειου και νότιου μεγάλου τόξου, που στηρίζουν τον τρούλο (δημιουργία δευτερευόντων τόξων που απολήγουν σε κιλλίβαντες ή ψευδοπεσσούς)
- Οι κιλλίβαντες στις γενέσεις κάποιων εκ των τόξων
- Οι ταινίες από ζωγραφικό διάκοσμο στα εσωράχια των τόξων
- Οι διάφορες γύψινες διακοσμητικές ταινίες σε θόλους, κόγχες εσωράχια, κλπ.
- Οι γύψινε γιρλάντες και τα γύψινα στεφάνια στους πεσσούς πάνω από τους κεντρικούς κίονες

- Τα γύψινα διακοσμητικά στις κορυφές των τόξων εν είδει κλειδιών
- Οι διαφορετικοί χρωματισμοί των επιμέρους στοιχείων και ενοτήτων.

Α.4.18 Στοιχεία εσωτερικού εξοπλισμού

Στα στοιχεία εσωτερικού εξοπλισμού του ναού συγκαταλέγονται το τέμπλο, ο επισκοπικός θρόνος, ο άμβωνας, τα προσκυνητάρια και η Αγία Τράπεζα. Το τέμπλο είναι μαρμάρινο και αποτελείται από τρία διαφορετικά τμήματα που φέρουν πλούσιο διάκοσμο με βυζαντινά και νεοκλασικά στοιχεία. Από μάρμαρο είναι επίσης ο άμβωνας και ο επισκοπικός θρόνος, ενώ όλα τα προσκυνητάρια είναι ξυλόγλυπτα. Όλα διακοσμούνται με βυζαντινά και μπαρόκ μοτίβα σε διάφορες παραλλαγές. Ξύλινη είναι επίσης η σπειροειδής κλίμακα που οδηγεί στον άμβωνα.

Α.4.19 Ασύμβατες νεότερες επεμβάσεις

Νεότερες επεμβάσεις που αλλοιώνουν την κατασκευή του ναού και υποβιβάζουν την ιστορική του αξία είναι:

- Τα στοιχεία σκυροδέματος και η πρόσφυσή τους στο κυρίως σώμα του ναού στο προστώο του Υπερώου που αντικατέστησαν την αρχική κατασκευή.
- Οι αεραγωγοί εξαερισμού που έχουν τοποθετηθεί στη νότια όψη.
- Οι νεώτερες μικροφωνικές και φωτιστικές εγκαταστάσεις εσωτερικά και εξωτερικά.
- Οι προσωρινές μεταλλικές κατασκευές αντιστήριξης που έχουν τοποθετηθεί στο εσωτερικό και στο εξωτερικό ναού, καθώς και όλες οι ξύλινες κατασκευές υποστύλωσης.

Α.4.20 Περιβάλλον χώρος

Ο ναός, όπως έχει ήδη αναφερθεί, βρίσκεται στη νοτιοδυτική πλευρά του Πυθαγορείου, δίπλα στο κηρυγμένο συγκρότημα Κάστρου του Λογοθέτη. Δυτικά υπάρχει μεγάλη έκταση με περιαστικό πράσινο, νότια εντός του οικοπέδου βρίσκονται τα κοιμητήρια, ενώ σε μικρή απόσταση αναπτύσσεται και η ακτογραμμή.

Τέλος, προς βορρά συνορεύει με πλατεία ενώ ανατολικά βρίσκεται αρχαιολογικός χώρος.

Όπως ήδη αναφέρθηκε, η πρόσβαση στο οικόπεδο είναι ελεύθερη στο βορειοδυτικό τμήμα του οικοπέδου, ενώ περίφραξη υφίσταται στο βορειοανατολικό όριό του (ξεκινώντας από την τοιχοποιία της πλευρικής προεξοχής – χαμηλή κτιστή περίφραξη με πεσσούς και μεταλλικά κιγκλιδώματα), η οποία συνεχίζει και διατρέχει όλη τη νότια πλευρά (λιθόκτιστη τοιχοποιία), επιτελώντας παράλληλα αναλημματική λειτουργία λόγω της υψομετρικής διαφοράς μεταξύ του περιβάλλοντα χώρου του ναού και της στάθμης εδάφους του αρχαιολογικού χώρου. Περίπου στο μέσον τους μήκους της διαμορφώνονται αναβαθμοί που οδηγούν στο κοιμητήριο.

Έτσι ο αύλειος χώρος του ναού διαμορφώνεται σε σχήμα Γ στην ισόγεια στάθμη. Η οριζόντια κίνηση διακόπτεται στο δυτικό όριο του εξωνάρθηκα από όπου γίνεται και η πρόσβαση στον αύλειο χώρο της στάθμης του υπερώου. Το δάπεδο της αυλής είναι διαστρωμένο από πλάκες γκρο μπετόν με τονισμένους αρμούς, χωρίς κάποια άλλη διαμόρφωση.

Στις οικοδομικές νησίδες περιμετρικά του ναού προς βορρά και ανατολή εντοπίζονται κυρίως κατοικίες και τα ύψη των μετώπων είναι χαμηλά, με τα περισσότερα κτίρια να είναι ισόγεια ή διώροφα. Αρκετά από τα κτίρια έχουν ιστορικό και αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον, καθώς διατηρούνται από τα τέλη του 19ου – αρχές του 20ου αιώνα, συνθέτοντας μαζί με το ναό ένα ιστορικό σύνολο.

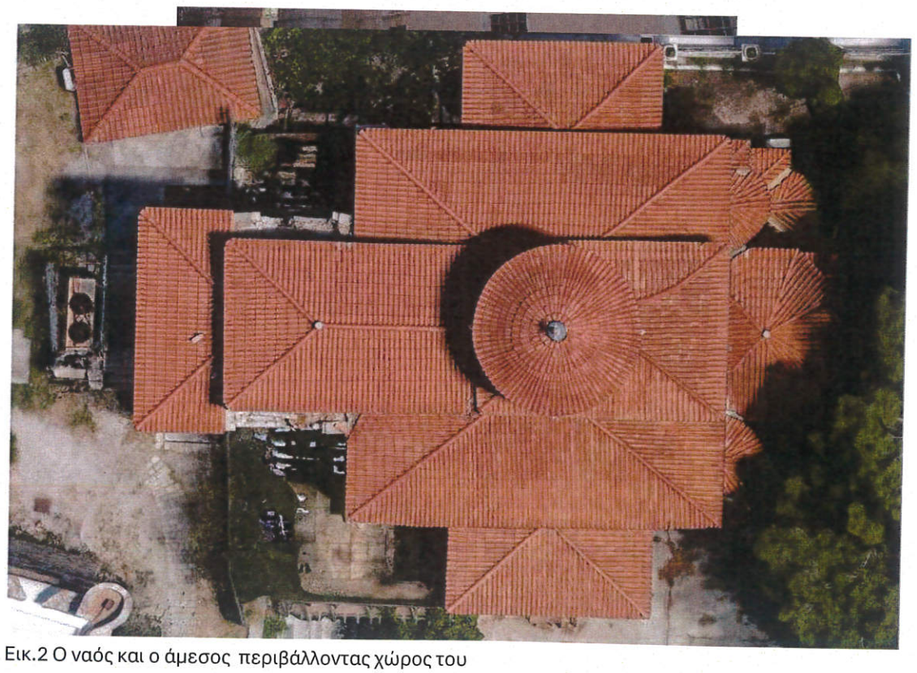

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΕΙΚΟΝΩΝ Α' ΜΕΡΟΥΣ

_Τα ορθοαναπτύγματα αποτελούν μέρος του αρχείου της ερευνητικής ομάδας

Εικ.1 Ο ναός στον αστικό χώρο

Εικ.2 Ο ναός και ο άμεσος περιβάλλοντας χώρος του

Εικ.3,4 Ο ναός πριν το σεισμό της 30ης Οκτωβρίου 2020 (πηγή: Google Maps)

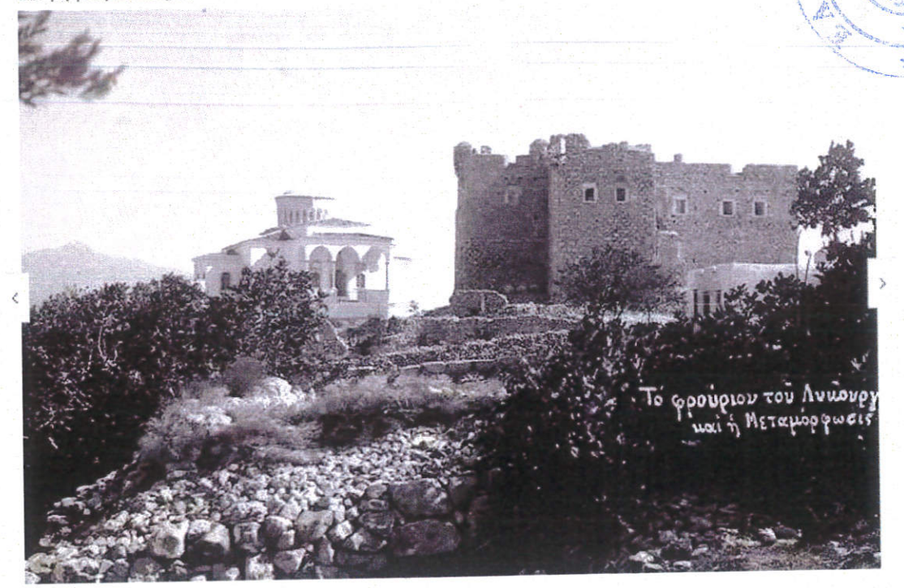
Εικ.5 Φωτογραφία του αρχών του 20ου αιώνα, λήψη από το θαλάσσιο μέτωπο. Διακρίνεται η ανατολική όψη του ναού στα δεξιά από τον πύργο του Λογοθέτη. Πηγή διαδίκτυο

Εικ.6 Φωτογραφία του αρχών του 20ου αιώνα, λήψη από την σημερινή οδό Κανάρη. Διακρίνεται τμήμα της ανατολικής και βόρειας πλευράς του ναού. Πηγή διαδίκτυο

Μεταμόρφωση του Σωτήρος.

Εικ.7 Φωτογραφία των αρχών του 20ου αιώνα. Ο πύργος του Λογοθέτη στα δεξιά και αριστερά η είσοδος στην στάθμη του υπερώου (δυτική πλευρά) του ναού.

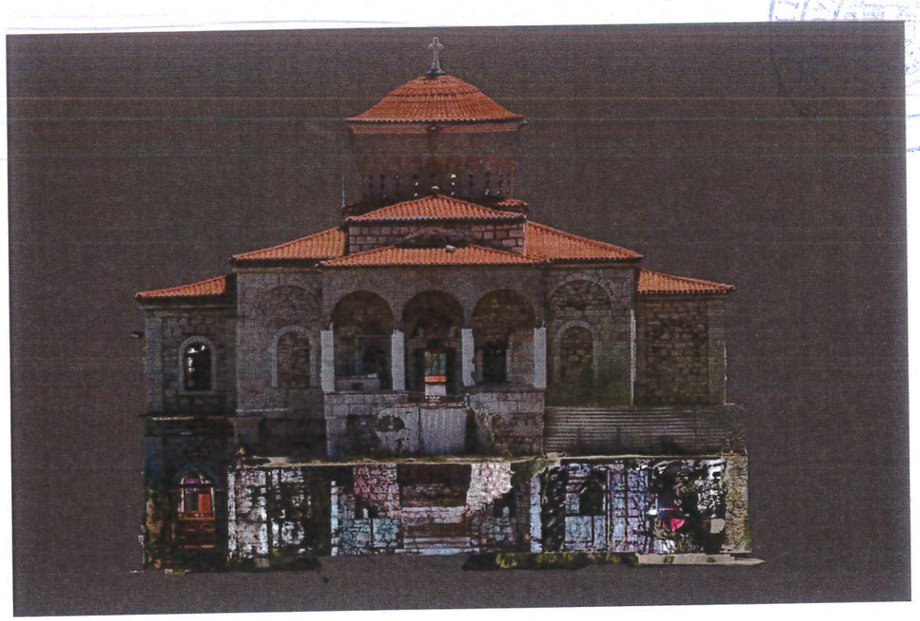

Εικ.8 Βόρεια όψη

Εικ.9 Νότια όψη

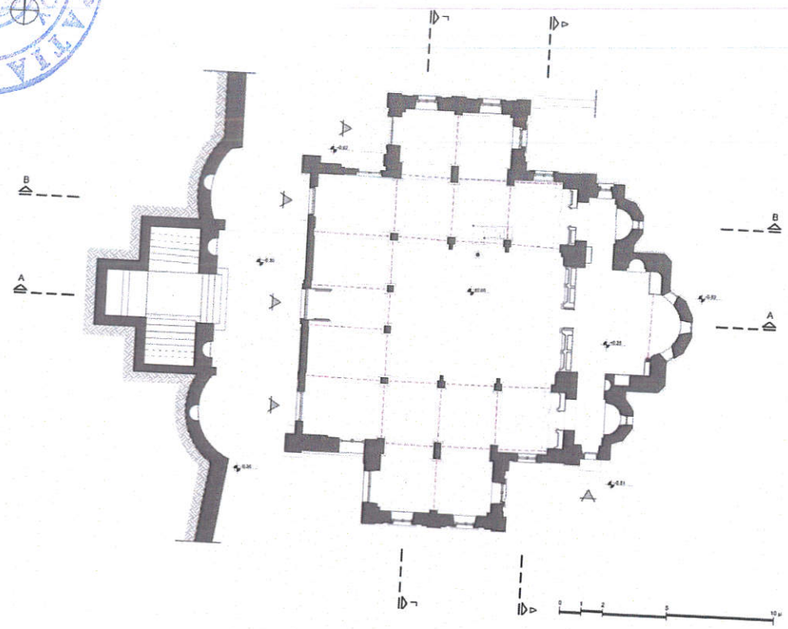

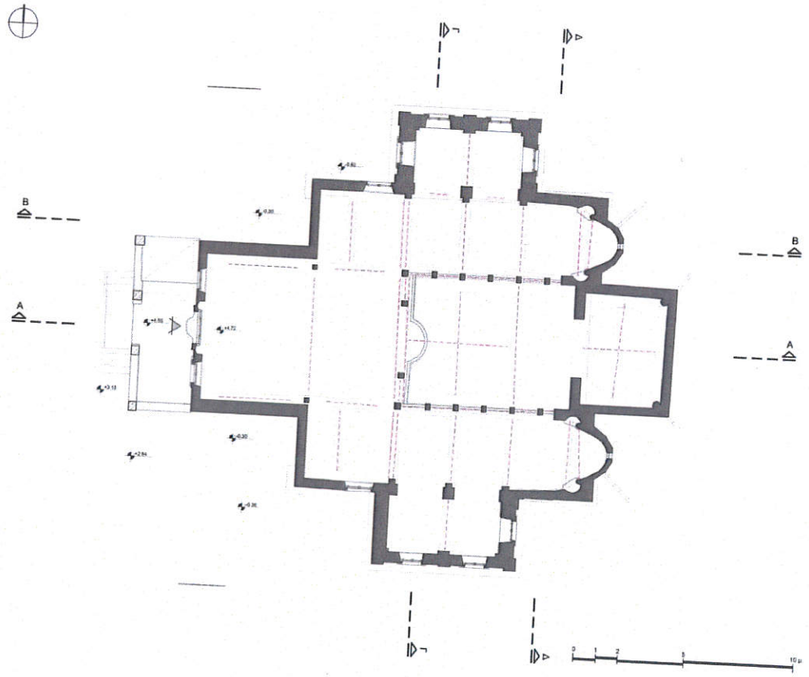

Εικ.10 Δυτική όψη

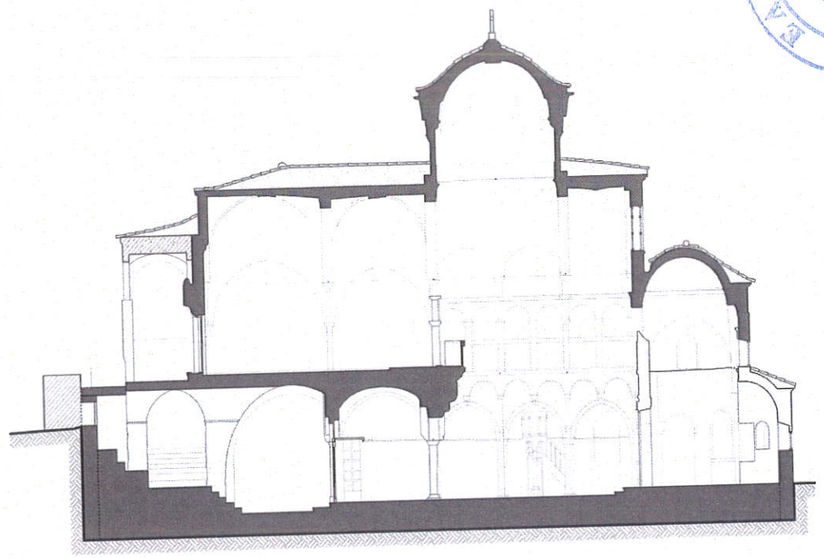
Εικ.11 Ανατολική όψη

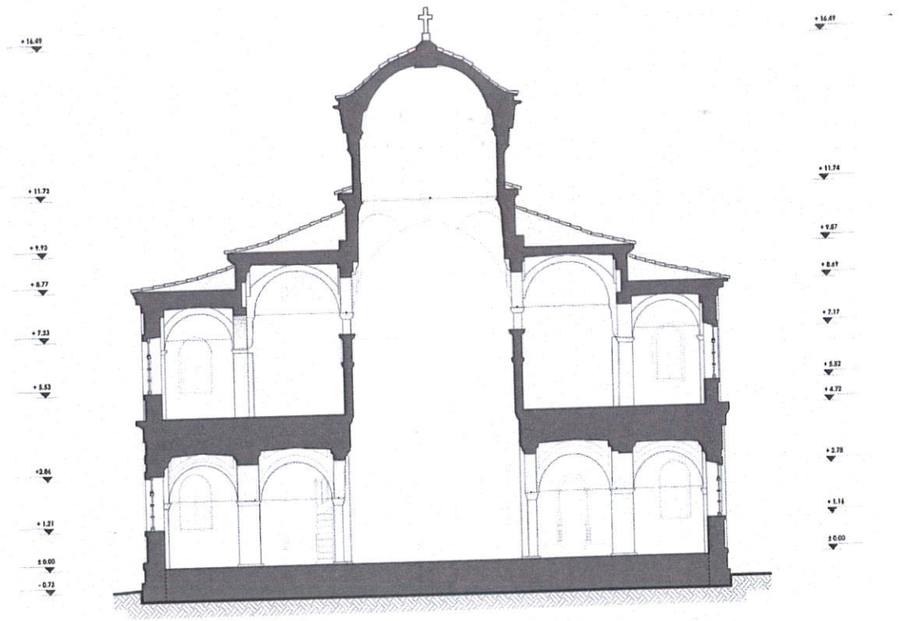

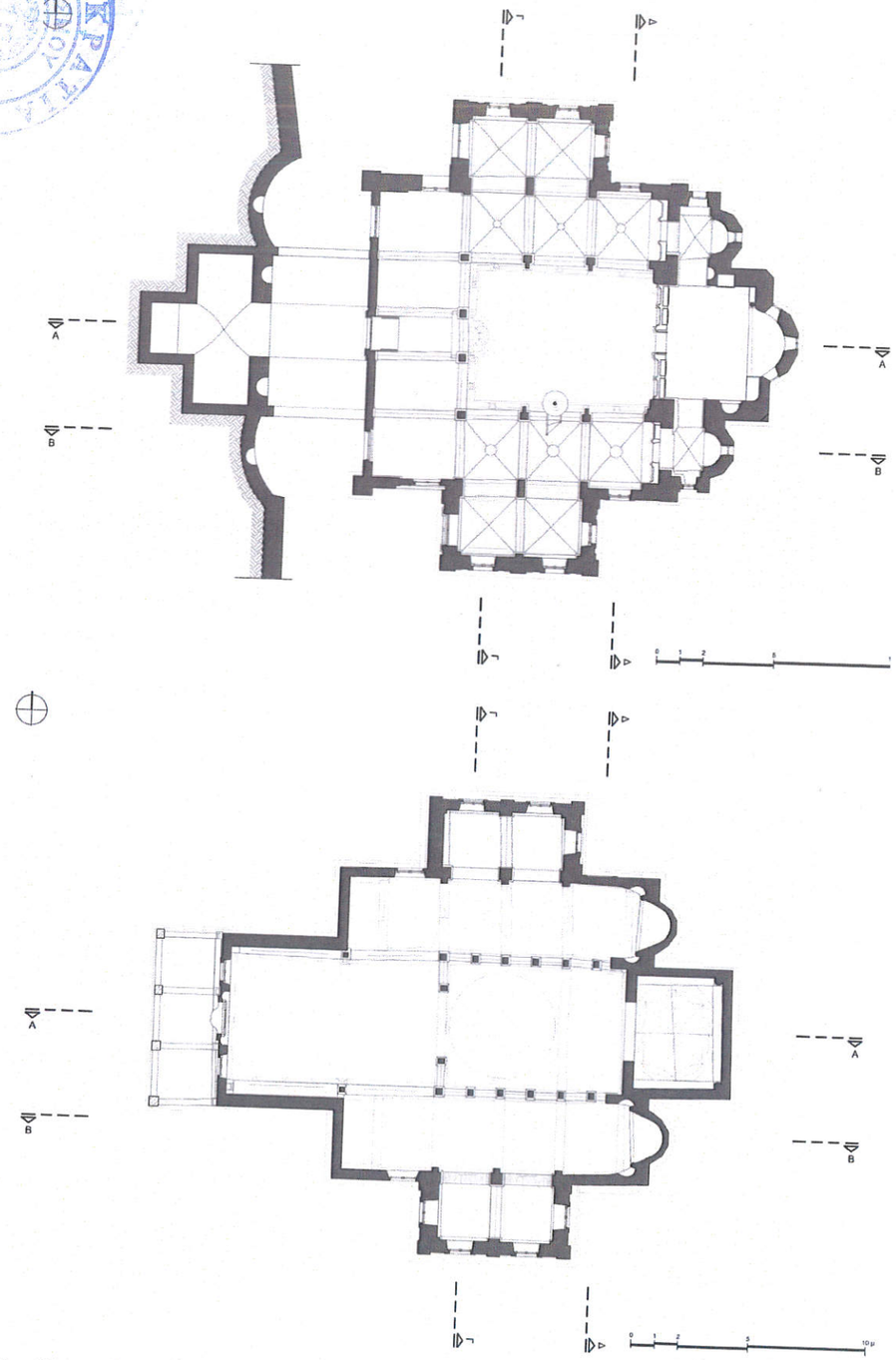
Εικ. 12 Κάτοψη ισογείου (πάνω)
Εικ. 13 Κάτοψη Υπερώου (κάτω)

Εικ. 14, 15 Τομή Α-Α και Τομή Γ-Γ

Εικ. 16, 17 Ανόψεις ισογείου και Υπερώου

Εικ.18 Δυτική όψη. Δομικά στοιχεία από οπλισμένο σκυρόδεμα στο προστώο του Υπερώου (Δ` κατασκευαστική φάση)

Εικ.19 Προεξοχή (Γ` κατασκευαστική φάση) στη νότια πλευρά. Σε εσοχή το πλευρικό κλίτος , η κόγχη του Παραβήματος και του Ιερού καθώς και η επέκταση του κεντρικού κλίτους άνωθεν του Ιερού.

Εικ.20 Κόγχη Παραβήματος και άνωθεν αυτού πολυγωνική προεξοχή. Διακρίνεται η χρήση διαφορετικού υλικού δόμησης στις τοιχοποιίες , οι ογκώδεις δόμοι στις γωνίες της κατασκευής και το αρμολόγημα από πλίνθους στην κόγχη του παραβήματος.

Εικ. 21,22 Εξωνάρθηκας. Πάνω άποψη της στοάς, κάτω κεντρικά η κύρια είσοδος με ιδιαίτερο μορφολογικό διάκοσμο.

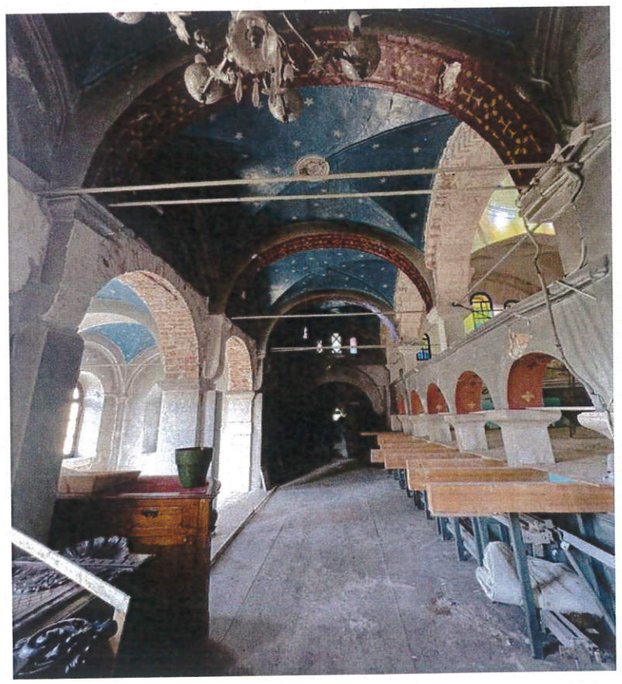

Εικ.23,24 Κλιμακοστάσιο που οδηγεί από τον εξωνάρθηκα στο επίπεδο του περιβάλλοντα χώρου.

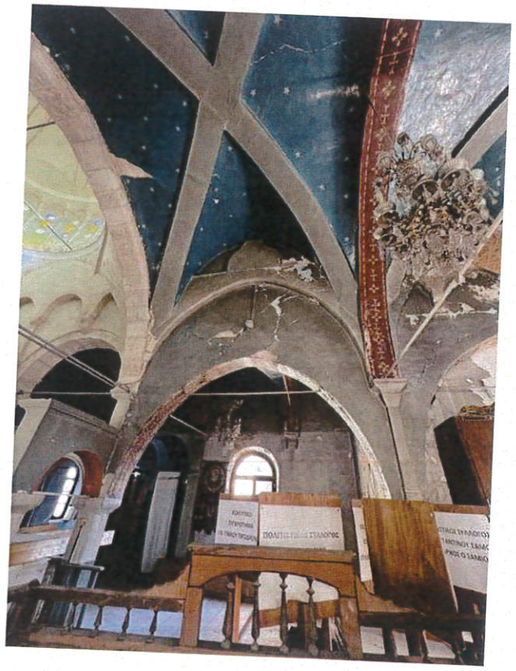
Εικ.25 Οξυκόρυφο τόξο στήριξης του τρούλου.

Εικ.26 Θολοδομία και τόξα πλευρικού κλίτους (βόρειο τμήμα). Εμφανή τα υλικά κατασκευής των τόξων στον διαμήκη άξονα

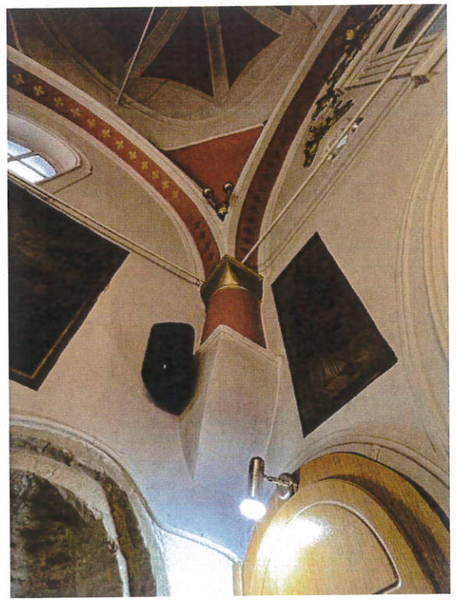
Εικ.27 Τόξο από οπτόπλινθους. Εμφανής ο μεταλλικός ελκυστήρας

Εικ.28 Σταυροθόλιο με τονισμένες νευρώσεις ανατολικά του τρούλου και δημιουργία διπλού τόξου.

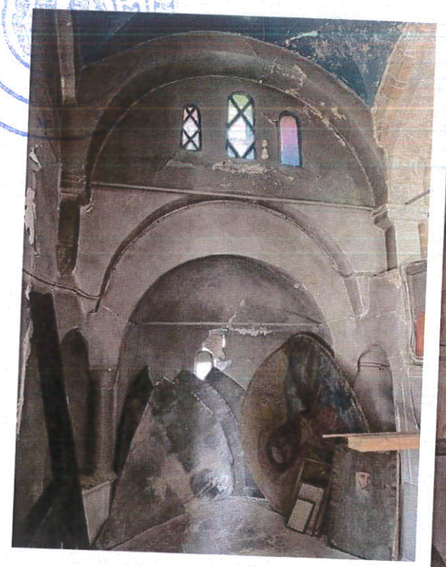

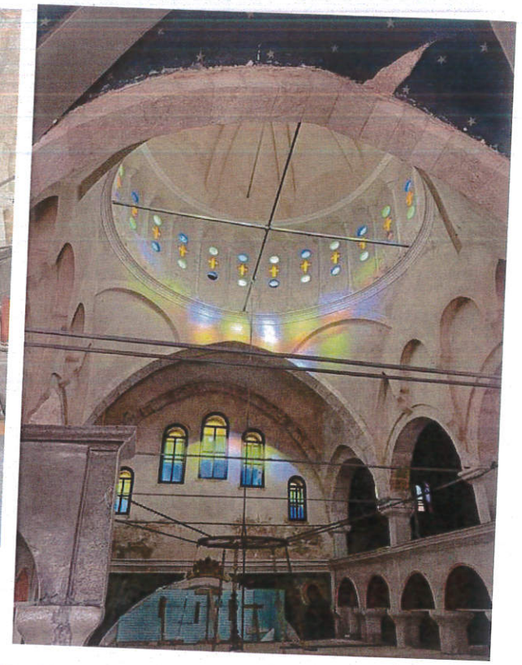

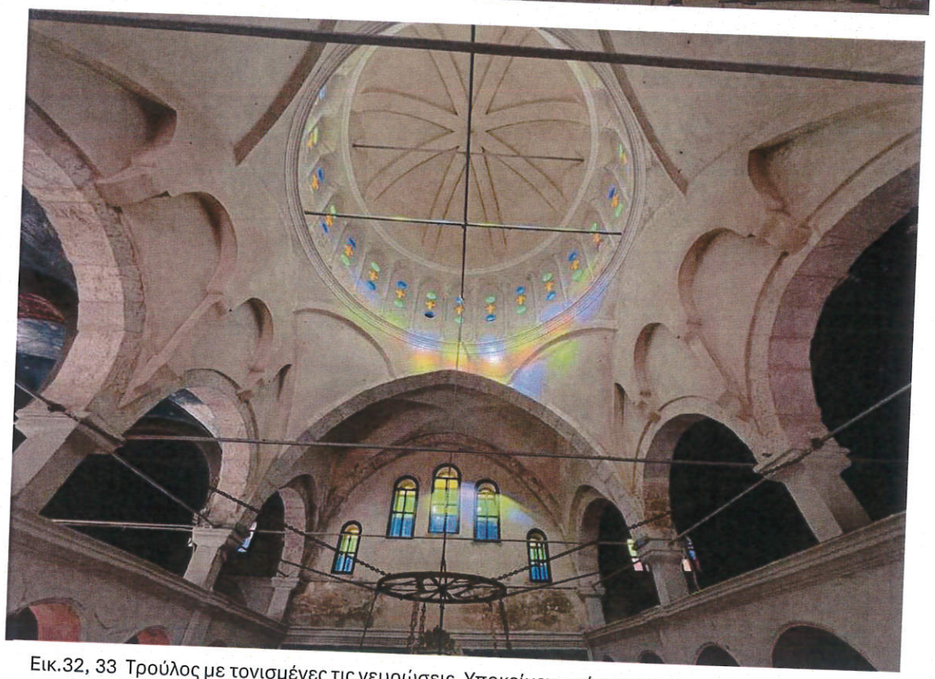
Εικ.29 Φουρνικό Ιερού Βήματος

Εικ. 30 Κιλλίβαντας στον ανατολικό τοίχο του Ιερού

Εικ.31 Άποψη Παραβήματος

Εικ.32, 33 Τρούλος με τονισμένες τις νευρώσεις. Υποκείμενα σύστημα διαμοιρασμού των φορτίων σε τόξα.

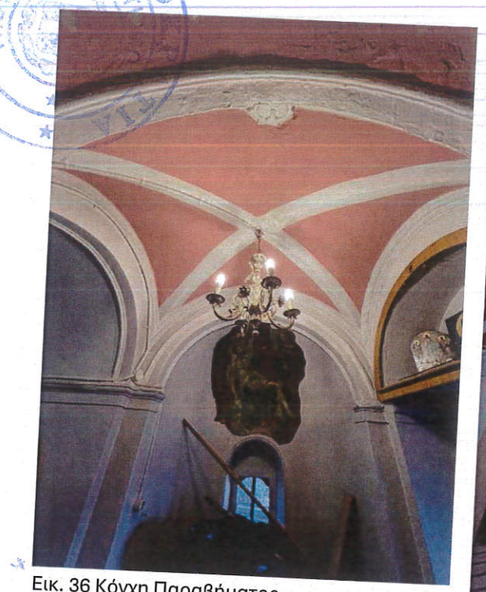

Εικ. 34 Μαρμάρινο τέμπλο ιερού και Επισκοπικός θρόνος

Εικ. 35 Άμβωνας

Εικ. 36 Κόγχη Παραβήματος
Εικ. 37 Θολοδομία νάρθηκα

Εικ. 38 Πεσσοστοιχίες και τόξα κεντρικού κλίτους

Β ΜΕΡΟΣ: Παθολογία

Β.1. Αξιολόγηση

Ο Ιερός Ναός Μεταμορφώσεως του Σωτήρος είναι αναμφίβολα ένα πολύ σημαντικό μνημείο της Σάμου, καθώς αποτελεί ένα εξαιρετικό και πρωτότυπο δείγμα εκκλησιαστικής μεταβυζαντινής αρχιτεκτονικής των αρχών του 19ου αιώνα. Για την κωμόπολη του Πυθαγορείου, η σημασία του είναι ακόμη μεγαλύτερη, καθώς αποτελεί ιστορικό και καλλιτεχνικό τεκμήριο της νεότερης ιστορίας του οικισμού και της εξελικτικής του πορείας.

Β.2. Κατάταξη και αξιολόγηση προβλημάτων

Ο ναός βρίσκεται σε μέτρια κατάσταση διατήρησης, μετά το σεισμό της 30ης Οκτωβρίου 2020. Τα περισσότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει εντοπίζονται στη θολοδομία, στα πλευρικά κλίτη και στις προεξοχές, καθώς και σε κάποιες από τις περιμετρικές τοιχοποιίες. Η δομή του τρούλου καθώς και τα τύμπανα των τεσσάρων βασικών τόξων που τον στηρίζουν, δεν εμφανίζουν προβλήματα καθώς πιθανότατα έχουν ενισχυθεί με επιχρίσματα από τσιμεντοκονία. Τα ποικίλα προβλήματα οφείλονται αφενός στο ίδιο το δομικό σύστημα του οικοδομήματος, όπου τα μεγάλα φορτία της ανωδομής καταλήγουν σε σχετικά λεπτούς πεσσούς στο ισόγειο και αφετέρου στην αστοχία των υλικών λόγω φυσικής γήρανσης και σε φθορές που είχαν προκληθεί από παλαιότερους σεισμούς. Τα προβλήματα αυτά θέτουν σε κίνδυνο την ύπαρξη του μνημείου, επομένως είναι απαραίτητη η άμεση αντιμετώπισή τους.

Τα προβλήματα που εμφανίζει ο ναός διακρίνονται σε πέντε γενικές κατηγορίες:

Β.2.1 Δομοστατικά προβλήματα

Ο ναός αντιμετωπίζει σοβαρά δομοστατικά προβλήματα που προκαλούν ανησυχία ως προς τη γενική του ευστάθεια. Μεταλλικά ικριώματα για την υποστύλωση της θολοδομίας έχουν τοποθετηθεί στο προστώο (εξωνάρθηκα). Ρηγματώσεις παρατηρούνται σε θόλους, σταυροθόλια, καμάρες και περιμετρικές τοιχοποιίες. Στις όψεις οι περισσότερες ρηγματώσεις εμφανίζονται στα ανώτερα

κατακόρυφο. Ειδικότερα, σε τόξα που φέρουν την θολοδομία των δύο πλευρικών κλιτών στη στάθμη του Υπερώου εμφανίζονται παραμορφώσεις, σε κάποιες περιπτώσεις με πλήρη διαχωρισμό των επιφανειών στο σημείο του κλειδιού.

Β.3.3 Ρηγματώσεις

Οι ρηγματώσεις που παρατηρήθηκαν στο ναό είναι:

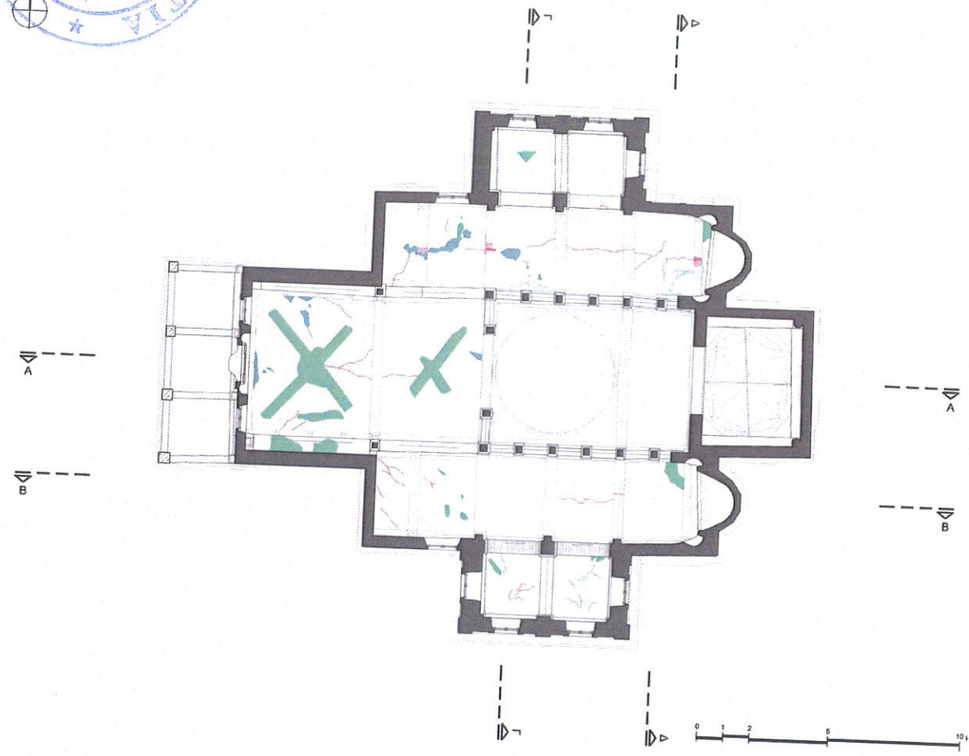
- Ρηγματώσεις στην διπλή τοιχοποιία των πλευρικών κλιτών, άνωθεν του εξωνάρθηκα
- Μεγάλου εύρους ρηγματώσεις στο σημείο σύνδεσης του προστώου της στάθμης του Υπερώου με το κυρίως σώμα του ναού
- Μικρού εύρους ρηγματώσεις στις τοιχοποιίες της βόρειας και της νότιας όψης (πλευρικά κλίτη και προεξοχές), οι οποίες εντοπίζονται κυρίως στα υπέρθυρα των ανοιγμάτων
- Μεγάλου εύρους διαγώνιες ρηγματώσεις στη δυτική τοιχοποιία, στο άνω και κάτω τμήμα των ανοιγμάτων
- Ρωγμές και διαχωρισμός του δομικού υλικού εξωτερικά στις προεξοχές άνωθεν των Παραβημάτων, στη στάθμη του Υπερώου
- Ρηγματώσεις στην εσωτερική παρειά της ανατολικής τοιχοποιίας, κυρίως άνωθεν και κάτωθεν των ανοιγμάτων
- Ρηγματώσεις στην εσωτερική παρειά της βόρειας και νότιας τοιχοποιίας, άνωθεν των τοξωτών υπέρθυρων
- Ρηγματώσεις στα τόξα που φέρουν τη θολοδομία των δύο πλευρικών κλιτών και σε ορισμένες περιπτώσεις με πλήρη διαχωρισμό των επιφανειών

Όλες οι παραπάνω βλάβες κρίνονται επισκευάσιμες και θα πρέπει να αποκατασταθούν το συντομότερο δυνατό.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΕΙΚΟΝΩΝ Β' ΜΕΡΟΥΣ

_Οι φωτογραφίες αποτελούν μέρος του αρχείου της ερευνητικής ομάδας

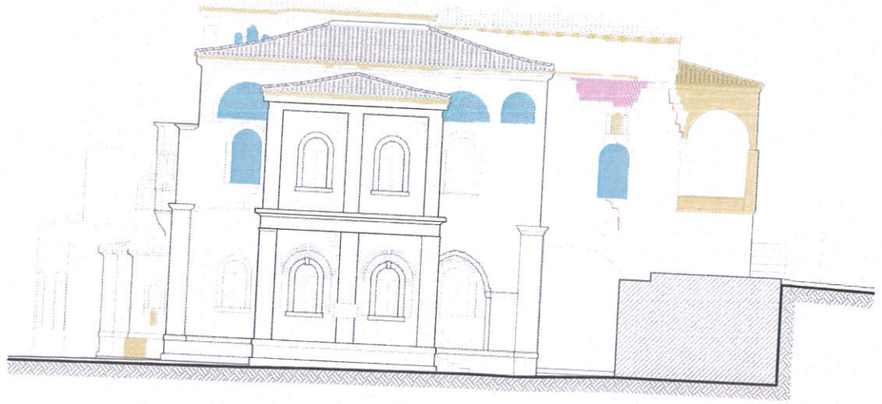

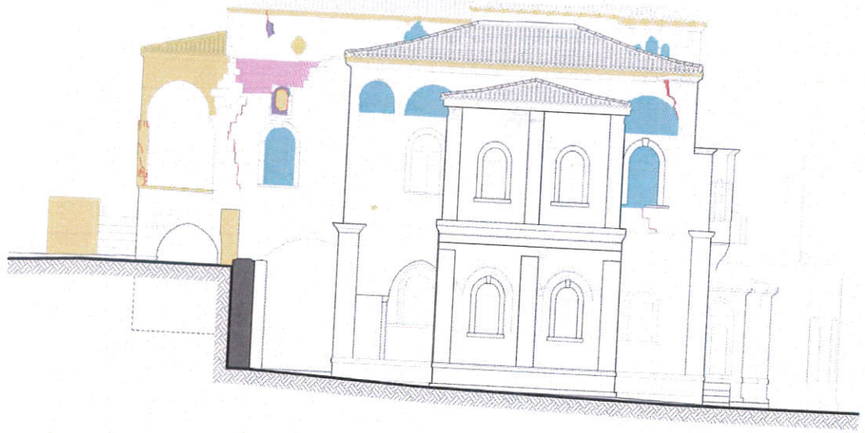

Εικ.39 Διάγραμμα παθολογίας της άνοψης του Υπερώου του ναού

Εικ.40, 41 Διαγράμματα παθολογίας της ανατολικής και δυτικής όψης του ναού

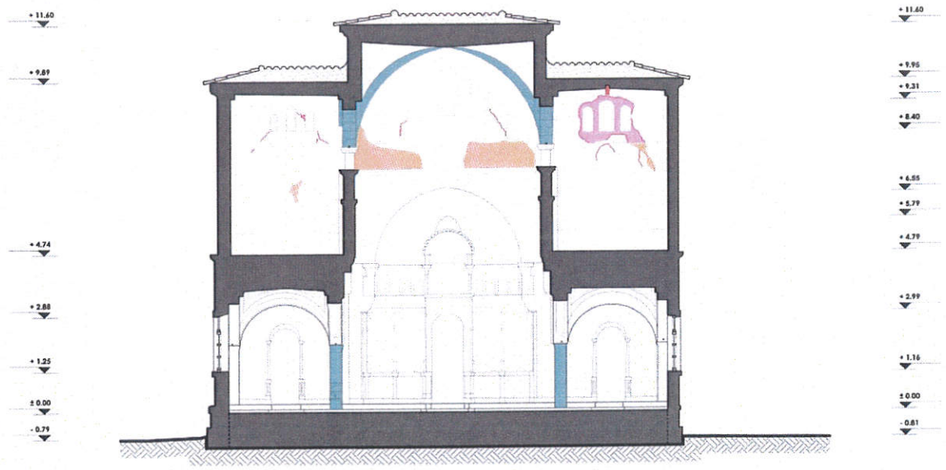

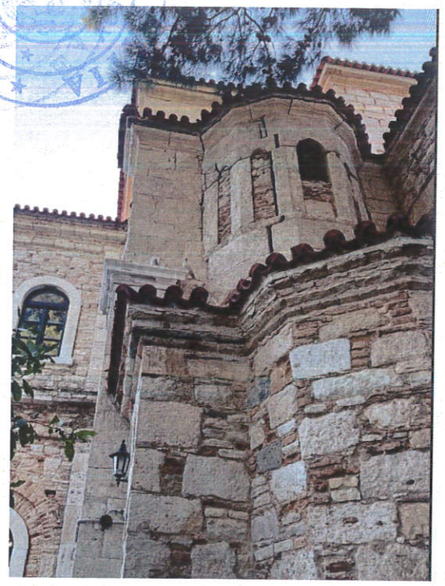
Εικ. 42,43 Διαγράμματα παθολογίας της βόρειας και νότιας όψης του ναού

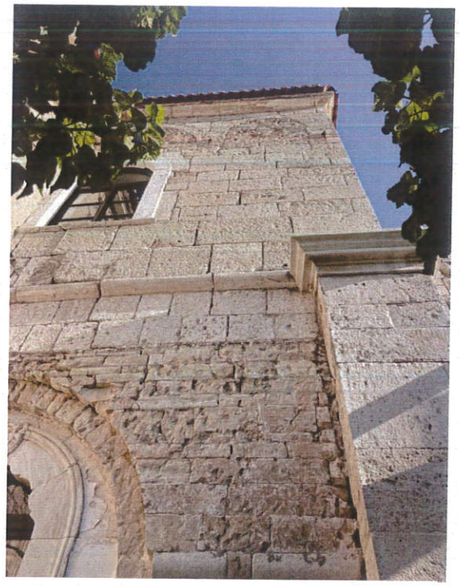

Εικ. 44, 45 Διαγράμματα παθολογίας στο εσωτερικού του ναού

Εικ. 46 (αριστερά) Αποδιοργάνωση λιθοσωμάτων και ρωγμές στη σύνδεση της πολυγωνικής προεξοχής

Εικ. 47 (δεξιά) Ρωγμές και τοπικά απώλεια υλικού σε εξωτερική τοιχοποιία

Εικ. 48 Εμφανής οπλισμός στη θολοδομία του προστώου (στάθμη Υπερώου) που αποτελεί μεταγενέστερη προσθήκη/ ανακατασκευή

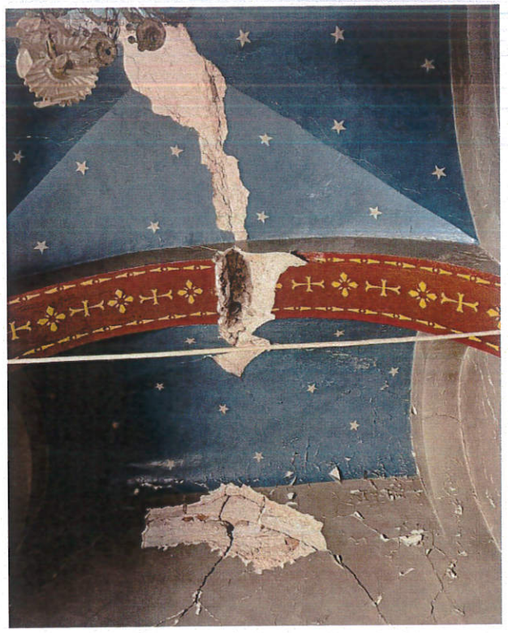

Εικ. 49 Ασύμβατες μεταγενέστερες επεμβάσεις στο προστώο (κίονες και στοιχεία σκυροδέματος

Εικ. 50 Ρηγματώσεις και τοπική αστοχία στο σημείο σύνδεσης του προστώου με το κυρίως σώμα του ναού

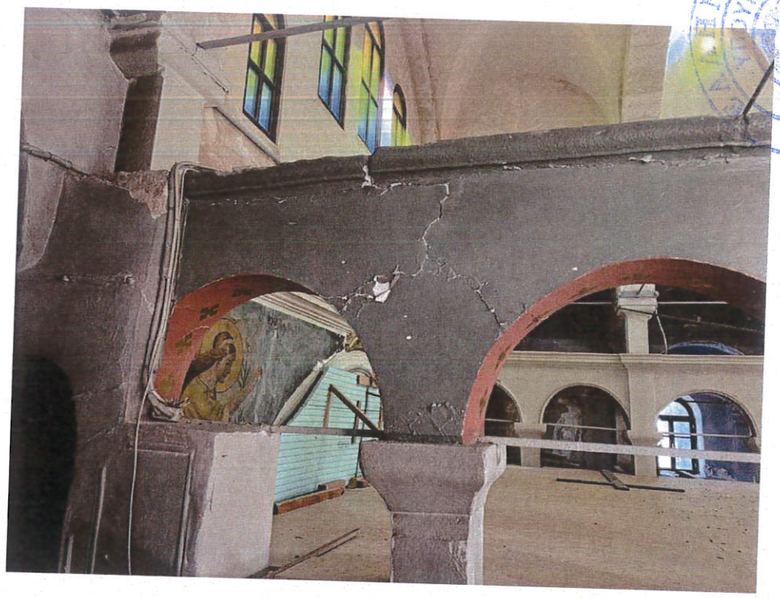

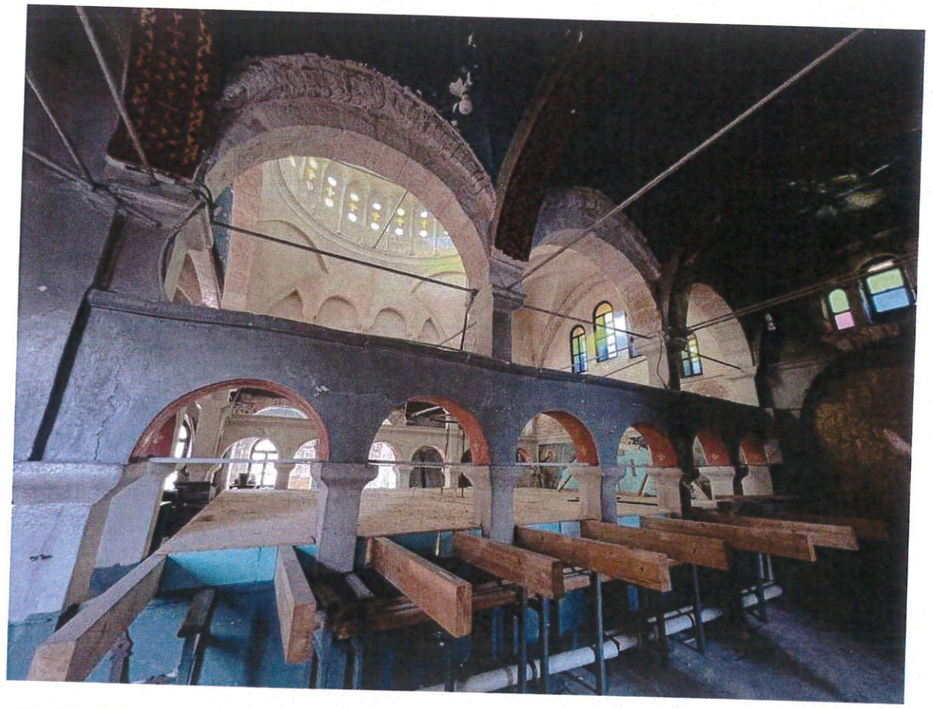
Εικ. 51 Μεγάλου εύρους ρωγμές σε σταυροθόλιο και εξωτερική τοιχοποιία και αστοχία/ διαχωρισμός του τόξου

Εικ. 52 Ρηγμάτωση και αστοχία τόξου, παραμόρφωση τοιχοποιίας περιμετρικά των ανοιγμάτων με απώλεια επιχρίσματος

Εικ. 53, 54 Ρωγμές με μικρή μετατόπιση μεταξύ των τόξων που λειτουργούν υποστηρικτικά στην στήριξη του θόλου

Εικ. 55 Εκτεταμένες ρωγμές στην ένωση του τόξου με την θολοδομία και απώλεια επιχρίσματος

Εικ. 56 Ρηγματώσεις θολοδομίας και τοιχοποιιών

Εικ. 57 Εκτεταμένες ρωγμές στο περιθύρωμα ανοίγματος και απώλεια υλικού

Εικ. 58 Ρηγματώσεις στα περιθυρώματα και σε δομικά στοιχεία που επιβαρύνθηκαν κατά την καταπόνηση λόγω φορτίων σεισμού στην ένωση των τοιχοποιιών

Γ ΜΕΡΟΣ: Πρόταση αποκατάστασης

Γ.1. Στόχοι και αρχές της επέμβασης

Όπως σαφώς φάνηκε στο πρώτο και δεύτερο μέρος της μελέτης, ο ναός αντιμετωπίζει κυρίως δομοστατικά προβλήματα, που απαιτούν άμεση αντιμετώπιση ώστε να αποκατασταθεί και να επαναλειτουργήσει.

Γ.1.1 Στόχοι της επέμβασης

Στόχοι της επέμβασης είναι:

α) Η δομική αποκατάσταση και ενίσχυση του φέροντα οργανισμού του κτιρίου, όπου παρατηρούνται βλάβες, με σκοπό την απάλειψη των κινδύνων που αντιμετωπίζει.

β) Η αντιμετώπιση των οικοδομικών προβλημάτων που υφίστανται καθώς και εκείνων που πιθανώς να αποκαλυφθούν κατά τη διάρκεια των εργασιών αποκατάστασης.

γ) Η αισθητική αποκατάσταση του κτιρίου, ιδίως του εσωτερικού χώρου.

δ) Η ανάδειξη της ιστορικής, καλλιτεχνικής και αρχαιολογικής του αξίας.

ε) Η άμεση επαναλειτουργία και η απόδοση προς χρήση στην τοπική κοινωνία.

Γ.1.2 Αρχές της επέμβασης

Με σκοπό την επίτευξη των παραπάνω στόχων στο πλαίσιο των κανόνων της συντήρησης και αποκατάστασης των μνημείων, η προτεινόμενη επέμβαση έχει ως αφετηρία τις γενικά παραδεκτές αρχές του Χάρτη της Βενετίας και της Σύμβασης της Γρανάδας, σε συνδυασμό με τις ειδικές συνθήκες και τα δεδομένα του υπό μελέτη μνημείου. Οι βασικότερες από τις αρχές αυτές είναι:

i) Η διατήρηση των αυθεντικών αρχιτεκτονικών του στοιχείων που έχουν διασωθεί και η κατά το δυνατόν διατήρηση της δομικής αυτοτέλειας της κατασκευής και της αρχικής στατικής της λειτουργίας.

ii) Ο σεβασμός των αξιόλογων ιστορικών φάσεων. Η απάλειψη φάσεων επιτρέπεται κατ' εξαίρεση, μόνο όταν πρόκειται για νεότερα χωρίς καλλιτεχνική αξία αρχιτεκτονικά στοιχεία, τα οποία αλλοιώνουν σημαντικά την αυθεντική κατασκευή.

iii) Οι νέες επεμβάσεις να είναι οι ελάχιστες δυνατές, ώστε οι πιθανές αλλοιώσεις να είναι περιορισμένες.

iv) Η χρήση, όπου είναι δυνατόν, παραδοσιακών υλικών και τρόπων δομής, βελτιωμένων εφόσον αυτό κριθεί απαραίτητο. Σε περιπτώσεις, όπου τα παραδοσιακά υλικά και οι τρόποι δόμησης κριθούν ανεπαρκή, είναι δυνατόν να χρησιμοποιηθούν δοκιμασμένα, νέα υλικά και σύγχρονες μέθοδοι.

v) Τα υλικά που θα χρησιμοποιηθούν να είναι τεκμηριωμένο ότι θα συνεργαστούν με τα αρχικά.

vi) Η κατά το δυνατόν αναστρεψιμότητα των επεμβάσεων.

vii) Η ένταξη των νέων κατασκευών με σαφή διάκριση από τις παλιές.

Γ.2. Γενική παρουσίαση της επέμβασης

Με βάση τους στόχους που τέθηκαν και τις βασικές αρχές που πρέπει να διέπουν τις επεμβάσεις, όπως παρουσιάστηκαν προηγουμένως, προτείνονται:

α) Η συντήρηση και διατήρηση της γενικής μορφής του κτιρίου, όπως αυτό έφτασε ως τις μέρες μας.

β) Η δομική αποκατάσταση και ενίσχυση του φέροντα οργανισμού και η διασφάλιση της στατικής του επάρκειας. Συγκεκριμένα, προτείνονται:

- βαθύ αρμολόγημα και ενέματα ομογενοποίησης μάζας στις τοιχοδομές (τοίχοι και θολοδομία)
- επισκευή ρηγματώσεων μεγάλου εύρους, αποκατάσταση της δομικής σύνδεσης τμημάτων διαφορετικών οικοδομικών φάσεων με προσθήκη ανοξείδωτων βλήτρων
- αναδόμηση τμημάτων που κατέρρευσαν και λήψη μέτρων για την εξασφάλιση της σύνδεσής τους με τα υφιστάμενα στοιχεία
- αντικατάσταση μεταλλικών ελκυστήρων με νέους, με μη εμφανείς πλάκες αγκύρωσης
- προσθήκη μεταλλικού φορέα με διαγώνια στοιχεία σε δύο στάθμες (στάθμη υπερώου και στέψης) με ταυτόχρονη αφαίρεση των επιχώσεων πατωμάτων και στεγών
- προσθήκη διαζώματος από γαρμπιλόδεμα ειδικής σύνθεσης στη στέψη των τοιχοποιιών

- ενίσχυση της θολοδομίας με Ινοπλέγματα Ανόργανης Μήτρας

γ) Η ανάδειξη του εσωτερικού χώρου με: νέα επιχρίσματα και νέους χρωματισμούς στα σημεία όπου αυτό απαιτείται και εργασίες συντήρησης και αποκατάστασης, από εξειδικευμένο συνεργείο συντηρητών στις τοιχογραφίες και το γύψινο διάκοσμο.

δ) Η ανάδειξη των εξωτερικών χώρων και των όψεων του μνημείου, η οποία περιλαμβάνει: στρώματα θυσίας - ανακατασκευές σε ανώτερα τμήματα των τοιχοποιιών που εμφανίζουν ασυνέχεια, επιδιόρθωση στα αρμολογήματα, συντήρηση των μαρμάρινων μελών όπου απαιτείται και τοποθέτηση φωτισμού ανάδειξης.

Γ.3. Τεχνική περιγραφή της επέμβασης

Ακολουθεί η περιγραφή των προτεινόμενων από τη μελέτη επεμβάσεων στο μνημείο. Σημειώνεται ότι, καθώς ο ναός είχε δεχθεί κατά καιρούς διάφορες επεμβάσεις, τα προβλήματα που εμφανίζει είναι σχεδόν αποκλειστικά δομοστατικά και κατ' επέκταση οι προτεινόμενες εργασίες δίνουν έμφαση στην αντιμετώπιση αυτών.

Θεμελίωση

Σύμφωνα με την τεχνική έκθεση της στατικής μελέτης, που συνοδεύει την παρούσα μελέτη, και όσα προαναφέρθηκαν για την παθολογία του μνημείου, δεν προκύπτει η ανάγκη ενίσχυσης των θεμελίων του ναού.

Τοιχοποιίες

Οι προτάσεις αντιμετώπισης των δομικών προβλημάτων των τοιχοποιιών του μνημείου και η ενίσχυση της στατικής τους επάρκειας περιγράφονται στη στατική μελέτη. Επιγραμματικά, αυτές είναι:

1. Βαθύ αρμολόγημα και εφαρμογή ενεμάτων στις τοιχοποιίες και στη θολοδομία με σύσταση κονιάματος συμβατή με το κονίαμα δομής των τοίχων και των θόλων.
2. Συρραφές των ρωγμών μεγάλου εύρους με ανοξείδωτα βλήτρα.

3. Αναδόμηση τμημάτων που κατέρρευσαν. Κατά τη μέθοδο αυτή αφαιρούνται λίθοι ή πλίνθοι γύρω από τη ρωγμή και ανακατασκευάζεται το τμήμα που καθαιρέθηκε.
4. Κατασκευή διαζώματος από γαρμπιλόδεμα στη στέψη των περιμετρικών τοιχοποιιών του ναού.
5. Καθαίρεση των σαθρών και νεότερων αρμολογημάτων και αντικατάστασή τους με νέα από συμβατά υλικά.

Επίσης, προτείνεται η εφαρμογή νέων επιχρισμάτων σε όλες τις επιφάνειες των εσωτερικών τοιχοποιιών που έχουν υποστεί ρηγματώσεις.

Πεσσοί – παραστάδες

Σύμφωνα με τη στατική μελέτη, δεν προκύπτει η ανάγκη ενίσχυσης των πεσσών του ναού.

Θολοδομία (καμάρες, τόξα, θόλοι, σταυροθόλια)

Οι προτάσεις αντιμετώπισης των δομικών και οικοδομικών προβλημάτων της θολοδομίας περιγράφονται αναλυτικά στη στατική μελέτη. Επιγραμματικά, αυτές είναι:

1. Αφαίρεση της επιστέγασης και έλεγχος των εξωραχίων των θολωτών φορέων.
2. Βαθύ αρμολόγημα και εφαρμογή συμβατών ενεμάτων στη θολοδομία.
3. Τοποθέτηση ινοπλέγματος ανόργανης μήτρας.
4. Αποκατάσταση των διάσπαρτων τοπικών διαταράξεων στις εσωτερικές παρειές των θόλων με σημειακές καθαιρέσεις και αναδομήσεις
5. Καθαίρεση των σαθρών αρμολογημάτων και αντικατάστασή τους με νέα από συμβατά υλικά.

Προστώο (Υπερώου)

Ανακατασκευή του προστώου στην προηγούμενη μορφή του με παραδοσιακά υλικά, σύμφωνα με την τεκμηρίωση που προέκυψε από παλιές φωτογραφίες. Βλ. σχετικά συνημμένα σχέδια.

Συστήματα ενίσχυσης – ελκυστήρες

Για την αντιμετώπιση των προβλημάτων που εμφανίζουν τα συστήματα ενίσχυσης του μνημείου, από τη στατική μελέτη προτείνονται τα εξής:

1. Αντικατάσταση των μεταλλικών ελκυστήρων με νέους Φ24 και μη εμφανείς πλάκες αγκύρωσης.

Πατώματα

Σύμφωνα με τη στατική μελέτη, προτείνεται η προσθήκη μεταλλικού φορέα με διαγώνια στοιχεία μέσα στο πάχος της επίχωσης του πατώματος του Υπερώου και η αντικατάσταση των επιχώσεων με ελαφρύτερα υλικά.

Δάπεδα

Τα δάπεδα του ναού διατηρούνται σε καλή κατάσταση και δεν παρουσιάζουν προβλήματα. Το ξύλινο δάπεδο του Υπερώου προτείνεται να αντικατασταθεί μετά από τις εργασίες ενίσχυσης.

Στέγες

Οι στέγες του ναού αν και δεν εμφανίζουν προβλήματα, θα διερευνηθούν διεξοδικά μετά την αφαίρεση της επικάλυψής τους για την τοποθέτηση του ινοπλέγματος. Επιπλέον θα τοποθετηθούν μεταλλικοί φορείς με διαγώνια στοιχεία μέσα στο πάχος της επίχωσης των στεγών και θα αντικατασταθεί η επίχωσή τους με ελαφρύτερα υλικά.

Επικάλυψη θόλων και στεγών

Η επικάλυψη των θόλων και των στεγών με κεραμίδια θα αφαιρεθεί ώστε να πραγματοποιηθούν οι εργασίες ενίσχυσης της θολοδομίας και θα επανατοποθετηθεί.

Στηθαία

Όλα τα ξύλινα στηθαία του ναού διατηρούνται σε καλή κατάσταση και προτείνονται επεμβάσεις μόνο όπου κρίνεται απαραίτητο, κυρίως στα σημεία επαφής τους με την τοιχοποιία.

Κλίμακες

Δεν προτείνονται επεμβάσεις για τις εξωτερικές κλίμακες του ναού, πέρα από τοπικές επισκευές όπου κριθεί απαραίτητο.

Ανοίγματα – κουφώματα

Το μεγαλύτερο ποσοστό των κουφωμάτων διατηρείται σε σχετικά καλή κατάσταση. Προτείνεται η αντικατάσταση μόνο των σύγχρονων κουφωμάτων με νέα, των οποίων η μορφή θα συνάδει με το σύνολο του ναού.

Αρμολογήματα – Επιχρίσματα

Για τα εσωτερικά επιχρίσματα προτείνεται η επιδιόρθωσή τους, όπου είναι δυνατό και η εφαρμογή νέων στις επιφάνειες που εμφανίζουν πολλές ρηγματώσεις. Τα αρμολογήματα τόσο εσωτερικά όσο και εξωτερικά, θα καθαριστούν σε βάθος και θα αντικατασταθούν με νέα συμβατά.

Διάκοσμος – Μορφολογικά στοιχεία εξωτερικών όψεων

Για τον εξωτερικό διάκοσμο προτείνεται η συντήρηση και τοπικές μονάχα επιδιορθώσεις, όπου κριθεί απαραίτητο, μετά από προσεκτικό έλεγχο των εξωτερικών όψεων.

Διάκοσμος – Μορφολογικά στοιχεία εσωτερικών όψεων

Προτείνεται η προσεκτική συντήρηση όλων των διακοσμητικών στοιχείων του εσωτερικού χώρου και τοπικές αντικαταστάσεις εφόσον εμφανίζουν μεγάλες φθορές.

Στοιχεία εσωτερικού εξοπλισμού

Τα στοιχεία του εσωτερικού εξοπλισμού διατηρούνται σε πολύ καλή κατάσταση και δεν προτείνονται επεμβάσεις συντήρησης.

Περιβάλλων χώρος

Ο εξωτερικός χώρος του ναού δεν είναι κατάλληλα διαμορφωμένος και εμφανίζει αρκετά προβλήματα. Προτείνεται η αντικατάσταση του δαπέδου της βόρειας αυλής με νέο χυτό βοτσαλωτό υλικό, η δημιουργία καθιστικών και η τοποθέτηση ράμπας ή κατάλληλου μηχανισμού για διευκόλυνση της πρόσβασης των ατόμων με κινητικά προβλήματα. Επίσης προτείνονται εργασίες καθαρισμού και επεμβάσεις ευπρεπισμού των όμορων περιφράξεων.

Γ.4. Σειρά εργασιών

Η προτεινόμενη σειρά των εργασιών συντήρησης, αποκατάστασης και ενίσχυσης δεν είναι δεσμευτική καθώς θα εξαρτηθεί από τα νέα στοιχεία και τις πληροφορίες που πιθανά θα προκύψουν κατά τη διάρκεια των εργασιών.

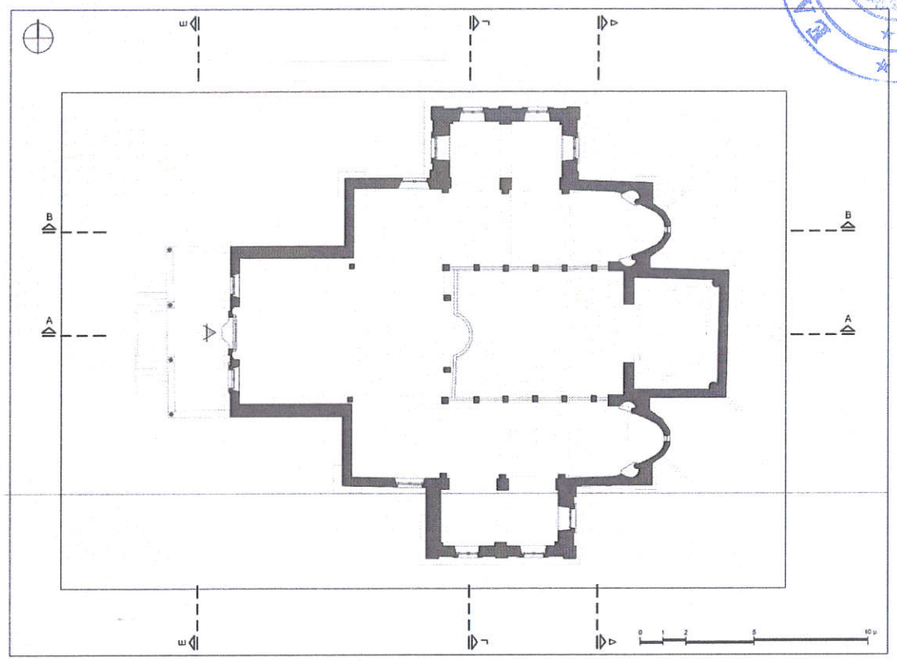
- Τροποποίηση των ικριωμάτων εσωτερικά και εξωτερικά του κτιρίου για διευκόλυνση των εργασιών
- Καθαιρέσεις σαθρών επιχρισμάτων και αρμολογημάτων και καθαρισμός ρηγματώσεων
- Αποξήλωση επικάλυψης στέγης και γεμισμάτων στα εξωράχια των θολωτών κατασκευών και βαθύ αρμολόγημα
- Αποκατάσταση των διάσπαρτων τοπικών διαταράξεων στις τοιχοποιίες με σημειακές καθαιρέσεις, συρραφή των ρωγμών και αναδομήσεις
- Εφαρμογή νέων αρμολογημάτων και τοποθέτηση σωληνίσκων για ενέματα
- Εφαρμογή τοπικών ενεμάτων στις τοιχοποιίες και τη θολοδομία
- Στερεώσεις στο διάκοσμο των εσωτερικών χώρων
- Εργασίες αποκατάστασης και ενίσχυσης της θολοδομίας (ενέματα στις ρηγματώσεις, τοποθέτηση πλέγματος, περλιτοδέματος και υγρομονωτικής μεμβράνης, τοποθέτηση μεταλλικών ενισχύσεων, αποκατάσταση γεμισμάτων και επιχρισμάτων)
- Αντικατάσταση μεταλλικών ελκυστήρων και εγκατάσταση νέων
- Επανατοποθέτηση επικάλυψης στέγης
- Συντήρηση κουφωμάτων, όπου κριθεί απαραίτητο
- Συντήρηση και αποκατάσταση εσωτερικού διακόσμου

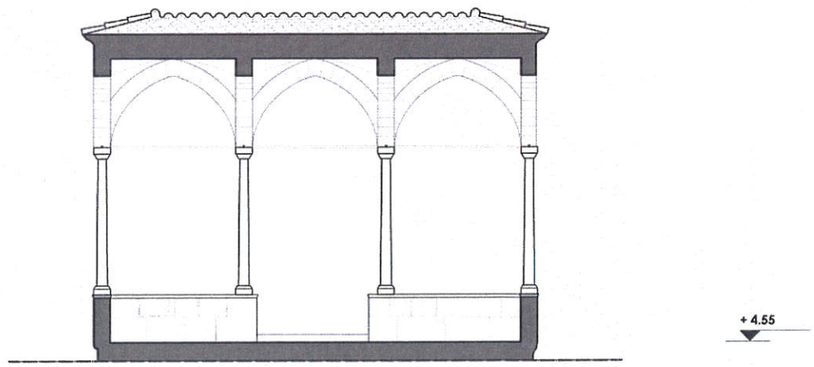
- Εφαρμογή νέων επιχρισμάτων εσωτερικά
- Χρωματισμός επιχρισμάτων
- Αφαίρεση ικριωμάτων εσωτερικά και εξωτερικά

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΕΙΚΟΝΩΝ Γ' ΜΕΡΟΥΣ

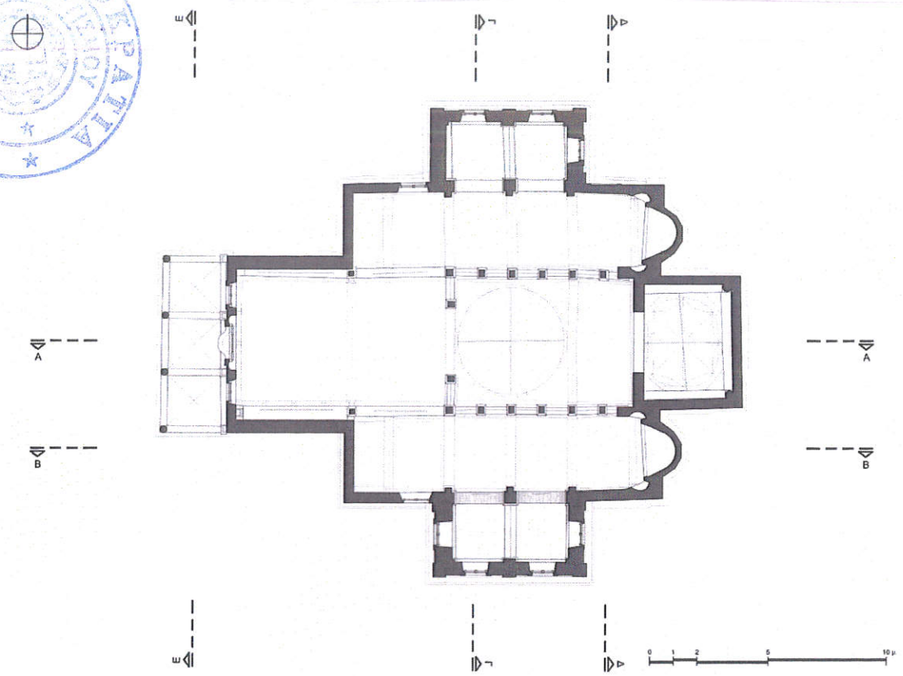

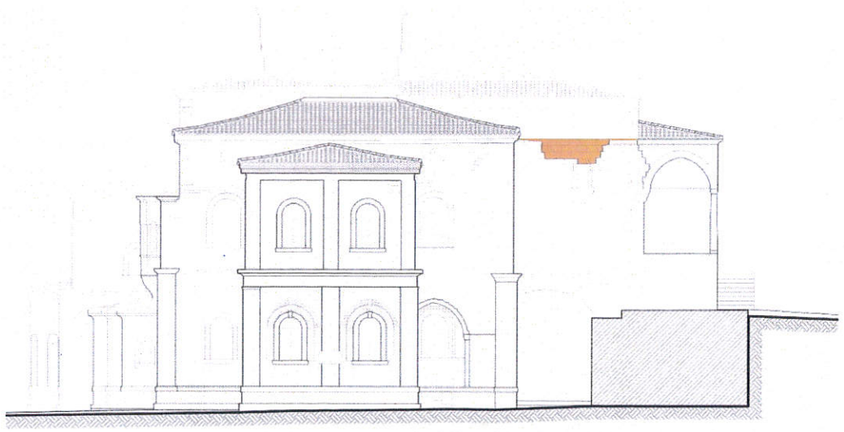

Εικ. 59. Σχέδιο πρότασης. Κάτοψη Υπερώου. Επανασχεδιασμός προστώου στη δυτική πλευρά.

Εικ. 60. Σχέδιο πρότασης αποκατάστασης προστώου (Υπερώο).

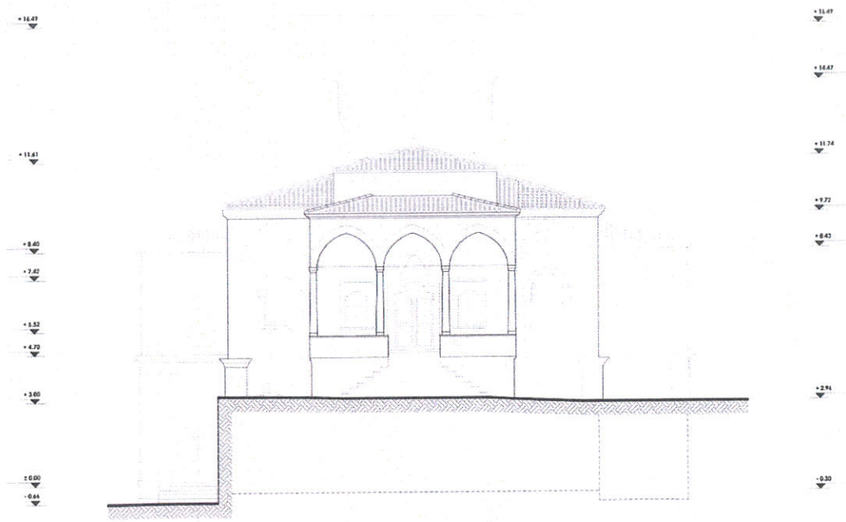

Εικ. 61 Πρόταση αποκατάστασης. Άνοψη Υπερώου

Εικ. 62 Πρόταση αποκατάστασης. Βόρεια όψη

Εικ. 63 Πρόταση αποκατάστασης. Δυτική όψη

ΕΛΕΓΘΗΚΕ
Αθήνα .....
Ο Ελέγξας
ΧΙΛΝΤΑ ΤΟΥΝΑΛΗ
ΑΡΧΙΤΕΚΤΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΟΣ

ΘΕΩΡΗΘΗΚΕ
Σύμφωνα με τους όρους της
απόφασης ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
2338668/235 2025.
Ο ΠΡΟΪΣΤΑΜΕΝΟΣ ΤΗΣ ΔΑΒΜΜ
ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ ΒΛΑΧΟΥΛΗΣ
Αρχιτεκτων Μηχανικος με Α΄ βαθμό